

AKTINES

ΕΤΟΣ 33ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1970

ΑΡΙΘ. 312

Η ΑΠΩΘΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ

Δικαίους, ανθρώπους απηλλαγμένους από ένοχλήν! Ίδου ένα όνειρον χιμαιρικόν τὸ ὁποῖον συνεχῶς ἀναγεννᾶται μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Δὲν ὑπάρχουν. Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ πεισθῇ περὶ τούτου παρατηρῶντας τὸν ἄλλον.

Ἄκομη κι ἂν εἰς τὴν μαγειρίαν τῆς σελήνης τοῦ μέλιτος μία σύζυγος μπορῇ νὰ στολίσῃ τὸν νεαρόν σύζυγόν της μὲ ὄλα τὰ προτερήματα, ἀκόμη κι ἂν τὸ μικρὸ παιδί μπορῇ διὰ κάποιον διάστημα νὰ πιστέψῃ εἰς τὴν τελειότητα τῶν γονέων του, ἀκόμη κι ἂν μέσα εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ προσηλυτισμοῦ ἕνας νεόφυτος μπορῇ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν πνευματικὸν του πατέρα μίαν θεῖαν αἴγλην, θαρθῇ μιά ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποῖαν αὐτὲς οἱ ὠραῖες ψευδαισθήσεις θὰ διαλυθοῦν.

Θὰ ἔπρεπε νὰ σφραγίσῃ τὰ μάτια του κανεῖς, διὰ νὰ παραμείνῃ αἰσιόδοξος διὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον. Ὑπάρχουν βεβαίως μεγαλόψυχοι αὐθορμητισμοί, ὠραῖες ἀφοσιώσεις, θαρραλέες πράξεις ἐλίκρινειας. Κάνουν ἀκόμη μεγαλύτερη ἐντύπωσι, ὅταν ξεχωρίζουν ἀπὸ ἕνα σύνολον ἀπειραρίθμων ἀδικικῶν καὶ κρυφῆς ἀνηθικότητος. Καὶ εἶναι ἴσως αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις πού εἶναι πιὸ συγκινητικὴ. Καταλαθαίνει κανεῖς ὅτι ὁ Dr Hesnard ὁμιλεῖ διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ζώσης ἠθικῆς ἐκ τῆς αὐτοφώρου ἀντιθέσεως μεταξὺ τῶν ὠραίων ἠθικῶν παραινέσεων αἱ ὁποῖαι γεμίζουν τὸν κόσμον ἀπὸ αἰῶνων, καὶ τῆς πραγματικῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Dr Fauci δημοσιεύει τὶς σκέψεις ἐνὸς ἐκ τῶν ἀσθενῶν του, ἐπὶ αὐτῆς τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ἀδικίας πού βασιλεύει παντοῦ.

Βεβαίως πρόκειται περὶ ἀσθενοῦς, πρᾶγμα πού δίδει εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἕνα πρόσθετον ποσοστὸν ἀγωνίας. Ἄλλὰ πρόκειται περὶ ἐνὸς ἀτόμου πού λόγω τῆς ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως τὴν ὁποῖαν κατέχει διεθνῶς ἦταν καὶ τὸ πιὸ ἀρμόδιον νὰ παρατηρήσῃ τὴν κοινωνίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν. Καὶ ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν εἰκόνα πού μᾶς δίδει μὲ κυνισμόν;

Ἡ ἰσχὺς τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ πού ἀπειλοῦν νὰ παρασύρουν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς μίαν καταστροφὴν χειρότεραν ἐξ ὅλων ἐκείνων, τὰς ὁποίας αὐτὴ ἔχει ζήσει καὶ ἡ τελεία ἀπουσία ἀληθινῆς ταπεινοφροσύνης εἰς ἕνα κόσμον ὁ ὁποῖος τῆς κηρύσσει τὸν φθόνον.

Ἄλλὰ καθένας διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἶναι ὀλιγώτερον ὀξυδερκῆς παρὰ διὰ τὸν ἄλλον.

Οἱ δίκαιοι περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Ἰησοῦς, εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι θεωροῦν ἑαυτοὺς δικαίους, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν νὰ δώσουν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς τῶν αὐτῶν τὴν εἰκόνα καὶ οἱ ὁποῖοι ἀπωθοῦν ἐκτὸς τῆς συνειδήσεώς των τὴν ἐνοχλήν. Δὲν νομίζω ὅτι κανένας ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἀνεχθῇ διαρκῶς τὴν συνείδησιν τῆς ἐνοχῆς του.

Φρίττομεν εἰς σπανίας καὶ προσκαίρους στιγμάς καὶ ἀμέσως περιπίπτομεν εἰς τὰς ψευδεῖς λύσεις τῆς ἀπωθήσεως

της συνειδήσεως. Ἄλλὰ εἶναι αἱ στιγμαὶ αἱ πλέον γόνιμοι τῆς ζωῆς μας· δὲν νομίζετε;

Εἶναι αἱ στιγμαὶ τῆς ἀληθείας, αἱ στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἡ μεγάλη ἀλήθεια ἐπιβάλλεται, ἀναδυομένη κάτω ἀπὸ ὅλας τὰς προσωπίδας καὶ ὅλους τοὺς ἀντιπερισπασμούς, ἀπὸ ὅλας τὰς συνηγορίας καὶ ὅλα τὰ «ἄλλοθι», ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἀποζητοῦμεν νὰ κρύψωμεν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους αὐτὸ τὸ θάρος τὸ τόσον ἀσήκωτον τῆς ἐνοχῆς.

Περιορισμένος εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ ἀνθρώπος εἶναι χαμένος. Αἱ προσπάθειά του, ἡ καλὴ του θέλησις, αἱ καλαὶ του προθέσεις, αἱ ἀρεταὶ του, τίποτε δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ διώξῃ τὴν στενοχώριαν του. Παρατηρεῖ μάλιστα, ὅτι αἱ πιὸ εἰλικρινεῖς μάχαι, τὰς ὁποίας ἀποπειρᾶται διὰ νὰ ἐξορκίσῃ τὸ κακὸν, ἐπισύρουν καὶ νοῦργια δεινὰ. Ὑπάρχει ἕνα δηλητήριον μέσα του, τὸ ὁποῖον δέχτηκε ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἴδιαν τὴν ζωὴν καὶ τὸ ὁποῖον ἐπιμένει, ἐνόσω κρατᾷ ἡ ζωὴ, καὶ τὸ ὁποῖον μολύνει τὰ πάντα ἐκ τῶν προτέρων.

Διακρίνει ἕνα μοιραῖον δεσμόν, μίαν ἀλληλεγγύην, τοῦ κακοῦ, μεταξὺ ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄλων τῶν γενεῶν μίαν θεμελιώδη διαφθοράν, ἕνα ἀμάρτημα προπατορικόν...

«Τίς δύναται νὰ ἐξαγάγῃ καθαρὸν ἀπὸ ἀκαθάρτου...» ἀναφωνεῖ ὁ Ἰώβ (14, 4). Τὸ κακὸν εἶναι μέσα, δὲν εἶναι μόνον ἔξω. Εἶναι μέσα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος, ὁμιλῶν περὶ γλώσσης: «καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας. Οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἡ σπιλοῦσα ὄλον τὸ σῶμα καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης» (Ἰακ. γ' 6).

Δὲν ὑπάρχουν δίκαιοι. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἔνοχοι. Ὅλοι τὸ γνωρίζουν καὶ τὸ αἰσθάνονται περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον σαφῶς. Ἡ ἐνοχὴ δὲν εἶναι ἐφεύρεσις τῆς Βίβλου καὶ τῆς Ἐκ-

κλησίας. Ὑπάρχει ἐκεῖ, μέσα εἰς τὴν παγκόσμιον ἀνθρωπίνην ψυχήν. Ἡ σύγχρονος ψυχολογία ἐπικυρώνει χωρὶς δισταγμὸν τὸ χριστιανικὸν δόγμα: Ἔρχεται νὰ ἀποδώσῃ δικαιοσύνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. «Μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ καλλιεργῇ τὴν ἐνοχὴν», γράφει ἡ ψυχανάλυτριά Κα Choisy, «ἡ ἐκκλησία, ὅπως ἡ ψυχανάλυσις, ἔκανε τὴν ἐνοχὴν συνειδητὴν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἕνας τρόπος διὰ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ αὐτῆς».

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπολογισμὸς τῆς μελέτης μας. Καὶ δὲν τῆς ἔδωσα παρά μερικὰς ἀτελεῖς πινελιὰς κατὰ τὴν συνήθειάν μου.

Εἶμαι ἕνας αἰώνιος περιπατητὴς εἰς τὸν ἀνθρώπινον κῆπον, ὡς ἕνας βοτανολόγος, ὁ ὁποῖος κόβει καθ' ὁδὸν μερικὰ ἄνθη, μίαν μικρὰν ἀνθοδέσμη, ἀπλῆ ἐνθύμησιν ἀπὸ τὰ ἀπειράριθμα πλούτη τῆς φύσεως τὰ ὁποῖα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀγκαλιάσῃ. Ἐνα πνεῦμα περισσότερο συστηματικὸν ἀπὸ ἐμὲ θὰ ἀπεδείκνυε μὲ περισσοτέραν αὐστηρότητα αὐτὸ τὸ παγκόσμιον τῆς ἐνοχῆς αὐτὸ τὸ ἀδυσώπητον θάρος τὸ ὁποῖον θαρῦνει ἐφ' ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ θάρος αὐτὸ τῆς ἐνοχῆς εἶναι τόσον ἰαφόρητον, ὥστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι παρουσιάζουν αὐτὸ τὸ ἀνακλαστικὸν τῆς αὐτοδικαιολογήσεως, τὸ ὁποῖον ἡ σύγχρονος ψυχολογία περιγράφει ὑπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν ὄρον «τῆς ἀπωθήσεως τῆς συνειδήσεως» δηλαδή, τῆς ἀποβολῆς τῆς ἐνοχῆς εἰς τὸ ἀσυνείδητον ἔξω τοῦ πεδίου τῆς συνειδήσεως.

Ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυξε τὴν παραβολὴν τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, ὁ Εὐαγγελιστὴς μᾶς λέγει ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὀρισμένους οἱ ὁποῖοι θεωροῦσαν ἑαυτοὺς δικαίους: «Εἶπε δὲ καὶ πρὸς τινὰς, τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς ὅτι εἰσὶ δίκαιοι καὶ ἐξουθενούντας τοὺς λοιπούς, τὴν παραβολὴν ταύτην» (Λουκ. ιη' 9).

Γνωρίζετε κι ἄλλα κείμενα μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν: «Ὁ ἀσεβὴς ἄνθρωπος σκληρύνει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ» (Παροιμ. ΚΑ' 29). «Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ τοῦ ἀνθρώπου φαίνονται ὀρθαὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ» (Παροιμ. κα' 2). «Τοιαύτη εἰ-

ναι ἡ ὁδὸς τῆς μοιχαλίδος γυναικός. Τρώγει καὶ σπογγίζει τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ λέγει, δὲν ἔπραξα ἀνομίαν» (Παρ. λ' 20).

Σκεφθῆτε πόσοι ἀπὸ τοὺς λόγους μας προφερόμενοι συχνὰ μὲ πολλὴν ἐπιδειξιότητα καὶ διακριτικότητα δὲν ἔχουν ἄλλον σκοπὸν ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς δικαιολογήσουν ἀπὸ τὴν κριτικὴν τὴν ὁποίαν ἡμποροῦν νὰ μᾶς κάνουν. Ἀκόμη καὶ ὠρισμένη μνεῖα τῶν γραφῶν ἡμπορεῖ νὰ χρησιμποιηθῆ.

Ἔνας ἱερεὺς εἰς μίαν ἐπιστολὴν του παρουσίασε, καλῆ τῇ πίστει, ὀλόκληρον θεολογικὴν δικαίωσιν τῆς μοιχείας. Συχνάκις ἕνας σύζυγος ὁ ὁποῖος ἀπατᾷ τὴν σύζυγόν του τῆς λέγει διὰ νὰ καθουσχάσῃ τὴν ἰδίαν του συνείδησιν: «Εἶναι συμφέρον σου νὰ μοῦ τὸ ἐπιτρέψῃς, διότι θλέπεις εἶμαι πολὺ πιὸ καλὸς μαζύ σου, ὅταν δὲν μοῦ κάνῃς σκηνάς...».

Καὶ ὅταν δύο σύζυγοι, ἐν διαστάσει, διαπληκτίζωνται διὰ τὴν ἐπιμείλειαν τῶν τέκνων τους, πολλὰς φορὰς εἶναι μᾶλλον διὰ τὸ ἀποδεικτικὸν τῆς μὴ ἐνοχῆς, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς παρεῖχε αὐτῇ ἡ δικαιοδοσία. Τοιοῦτοτρόπως κάθε ἄνθρωπος σκληρύνεται, γίνεται ἄκαμπτος, διὰ νὰ καλύψῃ τὴν ἐνοχὴν του. Μία περίεργος παραδοξολογία, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς κάθε σελίδα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ὁποίαν ἡμποροῦμεν νὰ ἐπαληθεύσωμεν κάθε ἡμέρα: Τὸ ἐμπόδιον εἰς τὴν χάριν ἴδεν εἶναι ἡ ἐνοχὴ, ὅπως ἰσχυρίζεται ἡ ἠθικὴ εἶναι, ὅλως ἀντιθέτως, ἡ ἀπώθησις τῆς ἐνοχῆς, ἡ αὐτοδικαιολόγησις, ἡ αὐτοδικαιώσις, ἡ ἐπίδειξις ἀρετῆς.

Ἔνας ἄνθρωπος θρίσκειταί μέσα εἰς τὸ γραφεῖον μου. Ἡ συνομιλία εἶναι θαρεία, χωρὶς ζωὴ, πνιγηρὴ. Συλλαμβάνω τὸν ἑαυτόν μου νὰ ρίχνῃ μιὰ ματιὰ εἰς τὸ ἔκκρεμές, τὸ ὁποῖον θὰ δώσῃ τέλος εἰς αὐτήν. Αἰσθάνομαι ἐντελῶς ἀδύναμος: Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Βεβαίως χαίρει ἄκρας ὑγείας· ἀλλὰ εἶναι πράγματι τραγικόν.

Ἐντελῶς ἀντίθετον εἶναι ἕνα ἄλλο δράμα ἐνὸς ἀσθενοῦς, ὁ ὁποῖος συνεχῶς μέμφεται τὸν ἑαυτόν του. Ὁ πα-

θολογικὸς χαρακτήρ αὐτοῦ τοῦ κατακλισμοῦ ἐνοχῆς εἶναι φανερός. Ἐν τούτοις ὅλα ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα αὐτοκατηγορεῖται εἶναι λάθη τὰ ὁποῖα ὄλοι μας κι ἐγὼ ὁ ἴδιος κάμνομεν. Τότε μία συνταρακτικὴ ἐρώτησις μοῦ ἔρχεται εἰς τὴν σκέψιν: «Μήπως ἡ ὑγεία ἔχῃ ὡς ἀντίτιμον μίαν κάποιαν ἀπώθησιν τῆς ἐνοχῆς; Μήπως θὰ εἴχαμε ὄλοι κατάπτωσις, ἐὰν μία κάποια ἐπιτολαιότης, μιὰ κάποια ἀμεριμνησία δὲν συντελοῦσε, ὅσον ἡ χάρις, εἰς τὸ νὰ μᾶς καθουσχάζῃ;»

Δὲν ζητῶ νὰ ἀπαντήσω ἐδῶ. Εἶναι ἴσως ἕνα μυστήριον τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ Paul Ricoeur ἔχει δίκαιον, ὅταν προτείνῃ νὰ ἀντιμετωπισθῇ «ἡ νεύρωσις ὡς μία ἀποτυχία ἀθώωσης».

Ἡ καλὴ ὑγεία, τότε, θὰ ἦτο μία φαινομενικὴ ἐπιτυχία τῆς διαδικασίας ἀθώωσης, μία τελεία ἐγρήγορις τοῦ ἀνακλαστικοῦ τῆς αὐτοδικαιολογίσεως.

Ἔνας ψυχναλυτῆς ὁ Dr Nodet θέτει μὲ τὴν ἰδίαν ἐπιφύλαξιν μίαν ἀνάλογον ἐρώτησιν:

Ἡ ἔννοια τῆς ἀμαρτίας, ὅπως ἡ κατάκτησις τῶν ἀρετῶν ἀπαιτοῦν μιὰ κάποια πνευματικὴ ἀνησυχία. Ἡ νεύρωσις θὰ διεστρέβλωνε τὴν ἔννοιαν τῆς ἀμαρτίας, μολύνουσα μὲ ἀρρωστημένην ἀγωνίαν αὐτὴν τὴν ὑγιᾶ ἀνησυχίαν. Ἀλλὰ χρειάζεται ἴσως μία δύναμις ψυχῆς ὄχι κοινῆς διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ μίαν ζῶσαν ἀνησυχίαν χωρὶς τὴν βοήθειαν μιᾶς συμπληρωματικῆς νευρωτικῆς ἀγωνίας.

Ἡ νεύρωσις μήπως εἶναι χρήσιμος εἰς τὴν σωτηρίαν; Ἄς ἔχωμεν τὴν εἰλικρίνειαν νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι μᾶς βοηθεῖ μερικὲς φορὰς καὶ συνήθως, ἐν ἀγνοίᾳ μας. Ὅλα αὐτὰ θέβαια εἶναι ἔννοιες πολὺ λεπτές καὶ εὐαίσθητες.

Παράγοντες ἀσθενείας καὶ παράγοντες ὑγείας ἀνακατεύονται συνεχῶς κατὰ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ὑγιῶν, ὅσον καὶ τῶν ἀσθενῶν, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ προσδιορισθοῦν σαφῶς. Θὰ ἔτυχε εἰς πολλοὺς ἰατροῦς, ὅπως καὶ εἰς ἐμέ, νὰ στείλετε ἕνα ἰσχιζοφρενικὸν εἰς τὴν ψυχιατρικὴν κλινικὴν διὰ νὰ ὑπο-

βληθή εις μίαν θεραπείαν με «ηλεκτροσόκ». Ήταν αναγκαίον. Κάθε ψυχοθεραπεία ήτο αδύνατος, επικίνδυνος μάλιστα, διότι ξεσήκωνε ένα χείμαρρον προβλημάτων μέσα εις τὰ ὁποῖα ἐχάνετο κανεὶς ὡς εἰς λαθῦρινθον, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ λυθῆ κανένα. Ἄλλὰ νὰ, πού ὅταν ὁ ἀσθενὴς αὐτὸς ἐπανερχεται ἰαθεὶς, ἔχει ξεχάσει ὅλα του τὰ προβλήματα, ἔχει τόσον καταπραῦνθῆ, ὥστε ἡ συζήτησις γίνεται ἄχαρις, τυπική, χωρὶς θέμα.

Αἱ ἀγωνίαι ἀπὸ τὰς ὁποίας ὑπέφερε αὐτὸς ὁ ἀρρώστος δὲν ἦταν παρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀρρώστιας του, χωρὶς γνήσιον ἀνθρώπινον νόημα;

Δὲν ἤμπορῶ νὰ τὸ πιστεύσω. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο παθολογικόν, ἦτο ὁ ἐνοχλητικὸς καὶ καταστροφικὸς χαρακτήρ αὐτῆς τῆς ἀμπώτιδος τῶν προβλημάτων, ἀλλὰ τὰ προβλήματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἦταν πολὺ ἀνθρώπινα, πραγματικά καὶ γνήσια. Τὰ ἴδια προβλήματα πού κινουμέν ὅλοι μας εἰς μίαν δόσιν «εὐδιόλυτον», ἂν τολμῶ νὰ εἶπω.

Καὶ ἰδοὺ μετὰ τὴν θεραπείαν ἔχουν ἐξαφανισθῆ ὡς διὰ μαγείας. Καὶ εἶμαι τώρα ἐγὼ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν εὐρίσκει πλέον ἐπαφήν με τὸν ἀσθενῆ αὐτόν, τὸν ὑπὲρ τοῦ θεόν καταπραῦθέντα.

Παλαιότερον μὲ ἔφαινετο παραδόξως πολὺ πῶς ἀνθρώπινος ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερον. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον συμβαίνει κατὰ τρόπον ὑπερβολικόν εἰς τοὺς ἀρρώστους, συμβαίνει ἐν ἰσικρύνσει εἰς τοὺς ὑγιεῖς οἱ ὁποῖοι εἶναι ὅλοι τους, ὅπως τόσο καλὰ τὸ λέει ὁ Dr Knoek, ἀσθενεῖς πού δὲν τὸ ξέρουν. Μία κάποια δόσις ἀνησυχίας τουλάχιστον, ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς ἀνησυχίας τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ καταπολεμήσωμεν, ὅταν λαμβάνη εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πολὺ σοβαρὰς διαστάσεις, φαίνεται ἀπαραίτητος εἰς κάθε ἀνθρώπινην ἐμπειρίαν, εἰς κάθε ζῶσαν ἐξέλιξιν, εἰς κάθε ἀνακάλυψιν τῆς χάριτος.

★ ★ ★

Νὰ διώξουν αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν ἀντὶ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν, αὐτὸ εἶναι τὸ φυσικὸν ἀνακλαστικὸν εἰς ὅλους τοὺς ὑ-

γιεῖς ἀνθρώπους. Ἐσφαλμένη λύσις θεοθαίως, διότι ἐπιβάλλει κάποιο ψεῦδος εἰς τὸν ἑαυτὸν σου τὸ ἴδιον. Ἐσφαλμένη λύσις, ἰδίως, διότι, ὅπως ὁ καθένας γνωρίζει σήμερον, ἕνα ἀπωθημένον αἴσθημα εἰς τὸ ἄσυνειδητόν εἶναι ἀκόμη περισσότερο βλαβερὸν, παρὰ ὅσον ἔαν ἦτο συνειδητόν. Ἄλλὰ εἶναι μία ἀνακλαστικότης παγκόσμιος.

Παλαιὰ ὅσον καὶ ὁ κόσμος, ἡ ὁποία συνίσταται ἰδιαιτέρως, εἰς τὸ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἐνοχήν, νὰ τὴν ἐπιρρίψῃ εἰς τὸν ἄλλον.

Εὐρίσκομεν ἤδη τὴν περιγραφὴν τῆς εἰς τὰς πρώτας σελίδας τῆς Βίβλου, εἰς τὴν πρώτην ἀνθρωπίνην ἀνυπακοήν. Ὁ Θεὸς ἐρωτᾷ τὸν Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος κρύβεται εἰς τοὺς θάμνους τοῦ κήπου τῆς Ἐδέμ: «Μήπως ἔφαγες ἀπὸ τοῦ δένδρου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου προσέταξα εἰς σέ νὰ μὴ φάγῃς;» (Γεν. Γ 11). Γνωρίζετε τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀδάμ.

Λέγει ὅτι φταίει ἡ γυναικία του. Καὶ ἡ Εὐα μετὰ τὴν σειρὰν τῆς λέγει ὅτι φταίει ὁ ὄφις. Εἶναι ὁ πρῶτος ἰσχυρικὸς διαπληκτισμὸς. Καὶ εἰς ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορίας, ὅλοι οἱ χωρισμένοι σύζυγοι τοῦ κόσμου θὰ ρίψουν ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον τὴν ἴδιαν κατηγορίαν: «Δὲν εἶναι ἰδικόν μου σφάλμα εἶναι ἰδικόν σου». Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δηλητηριάζει τὴν συζήτησιν, διότι καθένας μετὰ τὴν σειρὰν του ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀθωωθῆ, κατηγορῶντας τὸν ἄλλον.

Διαμάχη χωρὶς τέλος, ἐνόσω ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιρρίπτουν τὴν ἐνοχήν τους εἰς τὸν σύντροφον, ἀντὶ νὰ τὴν ἀναλάβουν καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ δικὸν τους ἄδικον.

Εἰς ὅλας τὰς φιλονεικίας συμβαίνει τὸ αὐτό. Δυὸ δρόμοι ἀνοίγονται πάντα εἰς τοὺς ἀντιπάλους: ἡ ἐπίρριψις τῆς εὐθύνης εἰς τὸν ἄλλον ἢ ἡ συνειδητοποιήσις τῶν ἰδίων εὐθυνῶν.

Ἡ πρώτη διατηρεῖ μίαν συνεχῆ ἀναβίωσιν τῆς ἐριδος, ἡ δευτέρα ἤμπορεῖ νὰ φέρῃ μίαν πραγματικὴν λύσιν. Ἡ πρώτη ἤμπορεῖ νὰ ἀνακόπεται ἀπὸ ἀνακωχὴν, μόνον ἡ δευτέρα ἤμπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην. Ὅπως ἡ διαμάχη μεταξὺ τῶν γενεῶν, ὅταν οἱ γονεῖς

άσκοῦν μίαν αὐταρχικὴν ἢ συναισθηματικὴν κατοχὴν.

“Ἐνα παιδί «δυνατὸ» ἐπαναστατεῖ καὶ κατακτᾷ τὴν αὐτονομίαν του μὲ τὸ τίμημα μιᾶς φιλονεικίας, τῆς ὁποίας διατηρεῖ πάντοτε κάποια στενοχωρίαν καὶ ἢ ὁποία θὰ ἐπηρεάσῃ τὴν συμπεριφορὰν του εἰς χιλιάς περιπτώσεις τῆς ζωῆς του. “Ἐνα παιδί «ἀδύνατο» θὰ ὑποταχθῇ. Ἄλλὰ αὐτὴ ἢ ὑποταγὴ δὲν εἶναι παρὰ μίαν πρόσοψιν ἢ ὁποία σκεπάζει μίαν ἀπωθημένην ἐπανάστασιν.

Καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὸ θάθος τῆς ψυχῆς των ρίπτουν τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς γονεῖς των, πρᾶγμα πού, ἐννοεῖται, δὲν εἶναι ἐσφαλμένον ἀντικειμενικῶς.

Ἄλλὰ ὁ ἄλλος δρόμος, ὁ δρόμος ὁ πραγματικῶς γόνιμος, ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἐκείνην τὴν κοπέλλα ἢ ὁποία μοῦ εἶπε: «Εἶμαι ὑπεύθυνη, δὲν εἶναι ἢ μητέρα μου, ἐκείνη ἢ ὁποία μὲ κατέβαλε, εἶμαι ἐγὼ ἢ ὁποία παραμέρισα ἀπὸ συναισθηματικῆ ἀδυναμίας ἀπέναντί της».

Μία τοιαύτη στάσις κι ὅταν ἀκόμη εἶναι συζητήσιμος, ἀπὸ ἀντικειμενικῆς ἀπόψεως, ὁδηγεῖ εἰς πολὺ μεγαλύτεραν ἀπελευθερώσιν.

Διότι, ἂν ἢ ἐπανάστασις, ὅπως τὸ ἔγραφε ὁ Camus, εἶναι ἕνας πόθος διὰ ἐλευθερίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τῆς ἀπονέμει τὴν εὐγένειαν καὶ τὸν ἀνθρωπιστικὸν της χαρακτήρα, δὲν εἶναι ἀκόμη ἐλευθερία. Μπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς σκλάβος τῆς ἐπαναστάσεώς του, ἔστω κι ἂν αὐτὴ εἶναι ἀνοικτὴ ἢ θωβὴ, ἐκδηλουμένη ἢ ἀπωθημένη.

Ἡ ψυχολογία δύναται νὰ κάνῃ τὸ ἄτομον νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν κρυφὴν ἀνταρσίαν εἰς τὴν ἐκδηλουμένην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἤδη περισσότερο ὑγιεινὸν καὶ ἀληθινόν. Μόνον μίαν πνευματικὴν ἐμπειρία ἢμπορεῖ νὰ ἀπελευθερώσῃ καὶ ἀπὸ τὴν ψευδῆ ὑπακοὴν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν, μὲ τὴν συνειδητὴν ἀναγνωρίσιν τῶν ἰδίων ἐθῶν.

Τὸ ἴδιον, παραδείγματός χάριν, δύο σύζυγοι διατηροῦν πάντοτε καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος μερικὰς τύψεις, διότι εἶχαν σεξουαλικὰς σχέσεις πρὸ τοῦ γάμου, ἔστω καὶ ἂν εἰς τὴν συνειδησίαν των

ἐπίστευον ὅτι ἦτο νόμιμον. Καὶ ἐπιρρίπτουν ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον συγκεχυμένα, τὴν εὐθύνην. Ἡ γυναῖκα εἰς τὸν ἄνδρα διότι τὴν ἔπεισε εἰς αὐτὸ τὸ πρότερον δόσιμον τοῦ ἑαυτοῦ της ἀπὸ φόβον μὴ τὸν χάσῃ καὶ ὁ ἄνδρας, αὐτὸ εἶναι λεπτότερον, ἐπὶ τῆς συζύγου του, διότι δὲν τοῦ ἀντεστάθη. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἢπορεῖ νὰ γίνῃ πηγὴ ἰκάθε εἶδους ἀμοιβαίων ἐπιθέσεων, ἀκόμη καὶ μιᾶς ἀσυναισθήτου ἐπιθετικότητος ἐναντίον τοῦ παιδιοῦ, τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη πρὸ τοῦ γάμου, ὡς νὰ ἦτο λάθος ἰδικόν του.

Ἄλλο παράδειγμα: Μία γυναῖκα εἰς συζυγικὴν φιλονεικίαν καταγγέλλει τὰ ἀνόητα ἔξοδα τοῦ συζύγου της. Τὸ πάθος της τὴν μετατρέπει εἰς πραγματικὸν ντέτεκτιβ: συνέλαβε τὸν σύζυγόν της ἐπ’ αὐτοφῶρῳ νὰ καλύπτῃ τοὺς λογαριασμούς του καὶ μᾶς παρουσιάζει τὰς ἀκριβεῖς ἀποδείξεις πού συνεκέντρωσε. Ἄλλὰ διατὶ ὁ σύζυγος ἐβούλιαξε ἔτσι εἰς τὴν σπατάλην;

Ὁ σύζυγος ἢ ἢ ὁ σύζυγός μας γίνονται αὐτὸ τὸ ὁποῖον τοὺς κάμνομεν νὰ γίνουιν.

Τὰ λάθη τους ἐπισφραγίζουν τὴν προσωπικὴν μας ἀποτυχίαν, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρξαμεν ἴκανοὶ νὰ τοὺς προστατεύσωμε ἀπὸ αὐτά. Εἶναι ἀκριβῶς διὰ νὰ ἀποπληθῇ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκοτεινὸ αἶσθημα ἐνοχῆς, πού αὐτὴ ἢ σύζυγος σείει θριαμβευτικὰ τὰς ἀποδείξεις τῶν σφαλμάτων τοῦ συζύγου της. Αἰσθάνεται τὴν πιὸ ζωνρὴ ἀνάγκη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶναι ἰδικόν της σφάλμα, ἂν ὁ γάμος της εἶναι ἀποτυχία.

Εἶναι ἤδη ἢ λέξις ἢ ὁποία πετάγεται ἀπὸ τὸ στόμα τῶν παιδιοῶν, ὅταν ὁ πατέρας ἐπεμβαίνει ξαφνικὰ εἰς μίαν φιλονεικίαν τους: Καθένα φωνάζει: «Δὲν φταίω ἐγώ!» Ἄλλὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψιν παραμένομεν ὅλοι μας παιδιά, εἰς ὄλην μας τὴν ζωὴν καὶ ἢ πρώτη μας κίνησις εἶναι πάντα αὐτὴ ἢ ἴδια δικαιολογία: «Δὲν φταίω ἐγώ!» Ἔτσι αὐτὸς ὁ ψυχολογικὸς μηχανισμὸς ἀναπαράγεται ἐπ’ ἄπειρον, εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας, Μέσα εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις, μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν συνόλων, μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Εἰς ὅλας τὰς χῶ-

ρας ή ύπηρεσία κατασκοπείας ονομάζεται ύπηρεσία άντικατασκοπείας.

Έάν υπάρχουν εις τόν κόσμον τόσα άχαλίνωτα πάθη, τόσον αδιάλλακτοι αίτήσεις έναντίον τών «άλλων» και πού επιδεινώνουν αδιακόπως τις φιλονεικίες μεταξύ τών ανθρώπων, είναι διότι ώρισμένως όλοι φέρουν μέσα τους αισθήματα ένοχής, άπό τά όποία αισθάνονται μίαν έπιτακτικήν ανάγκην νά ύπερασπισθούν μετ' όν νά ρίπτουν τάς εϋθύνας επί τών άλλων. ΈΗ διάθεσις διά σκάνδαλα και κουτσομπολιά άνταποκρίνεται εις αύτήν την ανάγκην του νά αισθάνεσαι όλιγώτερον μόνος με την ίδίαν σου την άπωθημένην ένοχήν, ύπογραμμίζοντας την ένοχήν τών άλλων. "Αν αυτό πλησιάξη την παγκόσμιον κλίμακα, εύρίσκειται επίσης και εις τάς λεπτομερείας τής καθημερινής ζωής. Δυσαρεστημένοι άπό τόν έαυτόν τους παραπονούνται διά τους άλλους.

"Άλλοτε έπαιζαν εις τά σαλόνια, τό παιχνιδί της σκούπας: Τοποθετημένος σέ κύκλον έπρεπε μόλις ένας παίκτης δεχόταν την σκούπαν άπό τόν πλαινό του, νά την περάση άμέσως εις άλλον. Είχε χάσει έκείνος πού θρισκόταν με την σκούπαν άνά χείρας εις κάποιαν ξαφνικήν διακοπήν του παιχνιδιού.

Όλόκληρος ή ανθρωπότης όμοιάζει πρός αυτούς τους παίκτας. Ό ένας περνά την ένοχήν του εις τόν άλλον.

Υπάρχει δυστυχώς μιá διαφορά μεταξύ του παιχνιδιού της σκούπας και εκείνου της ένοχής.

Ό παίκτης ό όποιος περνά την σκούπα εις τόν διπλανόν του δέν την έχει πιά εις τά χέρια του' ένω δέν μπορεί κανείς νά άπαλλαγη άπό την ένοχήν του διεγείροντάς την εις τόν άλλον.

«Γνωρίζω άπό θεβαίαν πηγήν» γράφει ό Camus, «ότι ό καθένας την φέρει έντός του, την πανώλη, διότι κανείς, όχι, κανείς στον κόσμο δέν είναι άθικτος άπ' αύτης», (personne au monde n'est indemne).

Έάν δέν επιρρίπτωμεν τάς εϋθύνας επί της συζύγου μας, επί τών γονέων

μας, επί του προϊσταμένου ή του φίλου μας, τάς ρίπτομεν επί της κοινωνικής οργανώσεως, επί του κοινωνικού συστήματος, ή ακόμη, όπως μας τό παρυσίασε ό Dr. Bonet, επί ώρισμένων κατηγοριών ανθρώπων καταγγελθέντων ως ένόχων διά όλα τά δεινά του κόσμου, όπως οι Έβραίοι, οι καπιταλισταί, οι άθεοι κλπ. κλπ.

Ημπορούμεν επίσης νά επιρρίψωμεν τάς εϋθύνας μας επί της κληρονομικότητος, επί του σώματός μας, θεωρουμένου τότε ως μιáς πραγματικότητος ξένης άπό ήμάς, της όποίας δέν είμεθα ύπεύθυνοι.

Φαίνεται καλώς ότι ή περιφρόνησις του σώματος και της σεξουαλικότητος ή όποία είναι ή πηγή τόσων ψευδο-ένοχών και νευρώσεων άνταποκρίνεται εις αύτήν την ανάγκην την γενικήν νά άνακουφισθη ή προσωπική εϋθύνη.

ΈΗ άνάπτυξις τών ασφαλίσων άνταποκρίνεται επίσης εις αύτήν την ανάγκην άπαλλαγής άπό της εϋθύνης, και τυχαίνει νά άκούσης αύτόν πού είναι ένοχος δυστυχήματος νά λέη: «Μου είναι αδιάφορον, είμαι ήσφαλισμένος».

Τελικά είναι επί του ίδιου του Θεού πού έπιρρίπτομεν την εϋθύνην.

Πολλοί άνθρωποι δέν τολμούν νά τό όμολογήσουν καθαρά, αλλά νοιώθουν μέσα τους συγκεχυμένα μίαν μνησικακίαν έναντίον του Θεού δι' όλους των τους πόνους και όλα των τά λάθη.

Είναι ήδη ή περίπτωσις του Άδάμ ό όποιος λέγει εις τόν Θεόν: «Η γυνή την όποιαν έδωκας νά είναι μετ' έμου, αύτή μοι έδωκεν άπό του δένδρου και έφαγον» (Γένεσις Γ 12).

Υπαινίσσεται ούτως με λεπτόν τρόπον ότι τό σφάλμα τό έσχατον έπιβαρύνει τόν Θεόν πού του έδωσε την γυνάικα του.

Εις την πρόσκλησιν του Θεού οι Ίσραηλίτες άναχωρούν διά την κατάκτησιν της γής Χαναάν την όποιαν τους έδωσεν. Άλλά μεθυσμένοι άπό την ίκην των εις Ίεριχώ, παραδίδονται εις λεηλασίαν ή όποία τους άπηγορεύετο και έχοντας ύπερβολικήν έμπιστοσύνην εις τους έαυτούς των, προχωρούν άπερισκέ-

πως έναντίον τῶν ἀνθρώπων τῆς Γαίης οἱ ὅποιοι τοὺς ἐπιφυλάσσουν βαρεῖαν ἦταν. Τότε ὁ ἀρχηγός τους, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, δυσαρεστεῖται μὲ τὸν Θεόν: «Ἄ! Δέσποτα Κύριε διατί διεβίβασες τὸν λαὸν τοῦτον διὰ τοῦ Ἰορδάνου, διὰ νὰ μᾶς παραδώσης εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀμορραίων, ὥστε νὰ ἀφανίσωσιν ἡμᾶς; εἶθε νὰ εὐχαριστούμεθα καθήμενοι πέραν τοῦ Ἰορδάνου (Ἰησ. Ναυῆ 7, 7).

Ἦδη, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Μωϋσέως εἰς τὴν ἔρημον, εἰς κάθε δυστυχία τους πού ἦτο ἐπακόλουθον τῆς ἀνυπακοῆς των, οἱ Ἰσραηλίτες ἔκαμνον παράπονα εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ὁ Μωϋσῆς ἀναφωνεῖ τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του: «...Θεὸς πιστὸς καὶ δὲν ὑπάρχει ἀδικία ἐν αὐτῷ· ταῦτα ἀνταποδίδετε εἰς τὸν Κύριον, λαὲ μωρὲ καὶ ἀσύνετες;» (Δευτερ. ΛΒ 4-6).

Ἐν τούτοις αἰσθάνομαι πάντοτε εὐτυχίας, ὅταν ἕνας ἄνθρωπος τολμᾷ νὰ μοῦ πῆ τὰ παράπονα κατὰ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι συνήθως ἕνας ἄνθρωπος πού αὐτοθεωρεῖται ἄπιστος, διότι, ὅπως ὑποστηρίζει, ὑπάρχει πολλὴ δυστυχία εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ μπορέσῃ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν Θεόν. Ἡ ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει, μοῦ λέγει, ἢ δὲν εἶναι Θεός, δὲν εἶναι οὔτε παντοδύναμος, οὔτε δίκαιος, οὔτε καλός.

Στὴν πραγματικότητα ὁ ἄνθρωπος

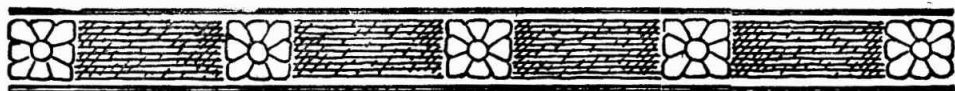
αὐτὸς μοῦ φαίνεται ὅτι τιμᾷ τὸν Θεὸν καλύτερον ἀπὸ πολλοὺς πιστοὺς, οἱ ὅποιοι «βολεύονται» πολὺ εὐκόλα μὲ τὸ ἀνθρώπινον δρᾶμα.

ΠΑίρνει εἰς τὰ σοβαρὰ τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ. Μαρτυρεῖ ἐπίσης ἄμεσα τὴν λεπτότητα τῆς συνειδήσεώς του καὶ τὸ ἴδιον αἶσθημα ἐνοχῆς, ἐφ' ὅσον αἰσθάνεται αὐτὴν τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν ἐπιρρίψῃ εἰς τὸν Θεόν. Χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος πλησιάζει τοὺς πιστοὺς, τοὺς πιὸ ἀθηνετικούς:

«Ἴδου οὔτοι εἶναι ἀσεβεῖς. Καὶ εὐτυχοῦσι διαπαντός· αὐξάνουσι τὰ πλοῦτη αὐτῶν. Ἄρα ματαίως ἐκαθάρισα τὴν καρδίαν μου, καὶ ἔνιψα ἐν ἀθωότητι τὰς χεῖρας μου» ἀναφωνεῖ ὁ Ψαλμωδός. Προσθέτει: «Καὶ ἐστοχάσθην νὰ ἐννοήσω τοῦτο, πλὴν μ' ἐφάνη δύσκολον» (Ψαλ. Γ' 12, 13, 16).

Εἶναι φυσικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐπιρρίπτῃ τὴν εὐθύνην του ἐπάνω εἰς ἄλλον ἢ εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ δὲν ἀπαλλάσσεται μὲ τοῦτο, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐναντίον τοῦ ἄλλου ἢ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅποια εἶναι ἐπακόλουθον, γίνεται μὲ τὴν σειράν της πηγῆ διὰ νέας ὠθήσεις εἰς τὸ κακὸν καὶ κατὰ συνέπειαν, διὰ νέα αἰσθήματα ἐνοχῆς.

PAUL TOURNIER

Ο ΑΞΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗΣ

Δεν νοείται ανθρώπινη προσωπικότης χωρίς τὸν ἄξωνα τῆς αυτοκριτικῆς. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχουμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ αυτοκριτικὴ δὲν γίνεται πάντοτε συμφώνως πρὸς τὴν ψυχικὴν ὑγιεινὴν (Προβλ. καὶ ἔκδ. τοῦ Ἰνστιτούτου «Πρὸς δλοκλήρωσιν τῆς προσωπικότητος», Ἀθῆναι 1955).

Ἡ αυτοκριτικὴ δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλ' ὄργανον καὶ μέσον διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς τὸν σκοπὸν ποῦ ἔθεσε. Εἶναι τὸ νῆμα τῆς στάθμης, μετὰ τὸ ὁποῖον φροντίζει νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὴν ὀρθὴν γραμμὴν, ὅπως ὁ πλοίαρχος φροντίζει νὰ φέρῃ τὸ σκάφος εἰς τὴν ὀρθὴν πορείαν ἀκολουθῶν τὴν μαγνητικὴν δελόνην.

Δύο ἄκροι τρόποι ἀντιμετωπίσεως καθιστοῦν ἀνώμαλον τὴν αυτοκριτικὴν:

α) Ὁ ὑπερτονισμὸς τῆς αυτοκριτικῆς γεμίζει τὸν ἄνθρωπον φόβου καὶ εἰς τὴν ἔξαρσίν του ὀδηγεῖ εἰς τὴν κατάστασιν καταθλίψεως καὶ μελαγχολίας. Τὴν ἀρρωστημένην αὐτὴν μορφήν τῆς αυτοκριτικῆς βλέπομεν εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἀγόνων ἐκείνων μορφῶν, καθ' ὅσιν αἰσθήματα ἐνοχῆς μετὰ τύψεων προβάλλονται ἐντόνως, διὰ νὰ πληρώσουν τὰ κενά. Ἀλλ' αὐτὸ φέρει ἀσφαλῶς πρὸς τὴν συντριβὴν καὶ τὴν αυτοκαταστροφὴν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' εἰς τὸν κόσμον. Ἡ ὑπερβολικὴ αὐτοπαρατήρησις τὸν συγκεντρώνει τελείως εἰς τὸ ἐγὼ του καὶ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν κόσμον. Μεταξὺ τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ κόσμου ἴστανται τότε χιλιάδες κάτοπτρα, εἰς τὰ ὁποῖα βλέπει μόνον τὸν ἑαυτὸν του. Διαφέρει, ὅταν ἡ αὐτοπαρατήρησις γίνεται μέσον διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ἄλλων. Σκοπὸς τῆς αυτοκριτικῆς δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὁ αὐτοκατοπτρισμὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐξέρχεται ποτὲ ἀπὸ τὸν δαιμονικὸν κύκλον τῆς αὐτοαναλύσεως, ἀλλ' ἡ κατανόησις τῶν ἀνθρώπων.

β) Ὁ ὑποτονισμὸς τῆς αυτοκριτικῆς ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸς ὑπέρβασιν τοῦ μέτρου καὶ ὀδηγεῖ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ψυχικῆς ἰσορροπίας. Ἡ διόγκωσις τοῦ ἐγὼ καὶ ἡ ἀτροφία τοῦ ὀργάνου τῆς αυτοκριτικῆς ποῦ κάμνουν ν' ἀτονῇ κάθε ἔλεγχος καὶ ποῦ δημιουργοῦν ἄτομα χωρὶς ἐπίγνωσιν τοῦ ἑαυτοῦ των, δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποτελοῦν ὑγιᾶ στάσιν.

Εἰς τὴν περιπτώσιν τῆς αυτοκριτικῆς ἰσχύει πάντοτε ὁ χρυσοῦς κανὼν τοῦ μέτρου.

Βεβαίως ὑπάρχουν πολλὰ δυσκολία, μία ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι ὅτι λείπει τὸ ἀσφαλές κριτήριον. Μία ἔνστασις κατὰ τῆς αυτοκριτικῆς συνίσταται εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ παρακολουθῇ κανεὶς τὰ γεγονότα τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου κατὰ τὴν στιγμὴν ποῦ συμβαίνουν. Μία ὥραία ἀφήγησις τοῦ Gustav Meyrink, ἐμφανίζει κατὰ τὸν τρόπον χαριτωμένον καὶ παραστατικὸν αὐτὴν τὴν δυσκολίαν: Ἐνας βάτραχος σπεύδει μετὰ τὰ χαρακτηριστικά του πηδήματα καὶ ὑποκλίνεται ἐμπρὸς εἰς τὴν σαρανταποδαροῦσαν. Τῆς λέγει ὅτι εἶναι ἕνα ἀξιοθαύμαστον ζῶον, ἀφοῦ γνωρίζῃ τί νὰ κάμνῃ καθένα ἀπὸ τὰ σαραντα πόδια τῆς καθὼς περιπατεῖ, κάτι ποῦ θὰ ἦτο ἀκατόρθωτον διὰ τὸν ἴδιον. Ἡ σαρανταποδαροῦσα δέχεται τὸν θαυμασμὸν καὶ ἐκπλήττεται καὶ ἡ ἰδία διὰ τὴν τέχνην τῆς. Σκέπτεται νὰ προσέξῃ πῶς ἀκριβῶς τὰ καταφέρει ὅταν περιπατῇ. Ἀλλὰ, ὅταν τὸ ἐδοκίμασε, μόλις ἀπεμακρύνθη ὁ βάτραχος καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ σπίτι τῆς, τῆς ἦτο ἀδύνατον νὰ κινήσῃ ἀκόμη καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ σαραντα πόδια.

Καὶ βεβαίως ὑπάρχει πάντοτε ὁ κίνδυνος τῆς αὐτοεξαπατήσεως. Ἐδῶ ἰσχύει ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Νίτσε: «Ἡ μνήμη μου μοῦ λέγει ὅτι τὸ ἔκανα, ἡ ὑπερηφάνειά

μου ότι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἔκανα. Τέλος σιωπᾶ ἡ μνήμη καὶ ἡ ὑπερηφάνειά μου διακαίονται».

Συμβαίνει ἄλλωστε συχνὰ ὁ ἄνθρωπος νὰ σταματᾷ εἰς τὸν ἔλεγχον. Ἐν τούτοις, δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πᾶν. Τὸ σπουδαῖον δὲν εἶναι πὼς θ' ἀρχίσῃ κανεὶς ἕνα ἔργον—ὄλοι ἀρχίζουν ἔργα—ἀλλὰ πὼς θὰ τὸ τελειώσῃ, λέγει ὁ Janet. (P. Janet: «L'évolution psychologique de la personnalité» Paris 1929). Ὅχι πὼς νὰ κἀνῃ ἀπλῶς μίαν ἀπαρχήν, ἀλλὰ πὼς νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἔργον του θὰ ὑπόσχεται καρπούς. Καὶ τὸ σπουδαῖον εἰς τὴν αὐτοκριτικὴν εἶναι πὼς τὸ προχωρήσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς βασικὴν ἀλλαγὴν, ἀφοῦ κατορθώσῃ καὶ ἀνακαλύψῃ τὸ ἰδικόν του προσωπικὸν σφάλμα. Ὅχι σφάλματα γενικῶς, ἀλλὰ τὸ συγκεκριμένον ἰδικόν του σφάλμα. Εἶναι μέγα γεγονός, ὅταν ἀνακαλύψῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἰδικόν του σφάλμα, τὴν ἰδικήν του προσβολήν, τὴν ἰδικήν του περιφρόνησιν, λέγει χαρακτηριστικὰ ὁ Janet εἰς τὰ μαθήματά του περὶ προσωπικότητος εἰς τὴν Σορβόννην.

★ ★ ★

Ἡ αὐτοκριτικὴ εἶναι πολῦτιμος στάσις, ὅταν προχωρῇ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ προσωπικοῦ σφάλματος καὶ εἰς βασικὴν μεταβολήν τῆς ζωῆς. Θὰ συναντήσετε, ἐν τούτοις, ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι προβάλλουν ἀντίστασιν, διότι μένον ἱκανοποιημένοι μὲ τὸ ἰδικόν των status, ἔχουν ἀμπαρωμένην, κλειστὴν τὴν πόρταν τῆς προσωπικότητός των (Karen Horney: «Self Analysis»).

Εἰς τὴν πολεμικὴν κατὰ τῆς αὐτοκριτικῆς προβάλλεται τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀλλάζει. «Δὲν τὸν διώρθωσα», ἀκούομεν συχνὰ νὰ λέγουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κατέβαλον κάθε προσπάθειαν διὰ νὰ μεταβάλουν κάποιον ἄλλον ἢ καὶ τὸν ἑαυτὸν των. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν προχωρεῖ μόνον ὡς χαρακτήρ· προχωρεῖ ὡς πρόσωπον. Καὶ τότε εἶναι δυνατόν νὰ προχωρήσῃ ἀ λ μ α τ ι κ ᾶ (Allport).

Ἀξίζει νὰ σταματήσωμεν εἰς αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερον ἀνθρωπολογικὸν γνῶρισμα, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς αὐτοκριτικῆς. Συνήθως τὰ στάδια τῆς ἐξελιξέως ἀκολουθοῦν κανονικὸν δρόμον. Ἡ πορεία των

ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἀργὰς κινήσεις τῶν κεραιῶν μὲ τὰς ὁποίας εἶναι προικισμένα μερικὰ ζῶα· στρέφονται πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις, σταματοῦν ὅταν δὲν εὐρίσκουν ἔδαφος διὰ νὰ προσαρμωθοῦν, συνεχίζουν πρὸς τὰς κατευθύνσεις, αἱ ὁποῖαι φαίνονται εὐνοϊκαί. Κάποτε ἐν τούτοις αὐτῇ ἡ πορεία μεταβάλλεται αἰφνιδίως. Εἰς τοὺς σκοπούς, τὰ σχέδια, τὰ ἰδανικὰ καὶ τὰ στυλ ζωῆς τοῦ ἀτόμου δίδεται τελείως νέα κατευθύνσεις. Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἡ ἐξέλιξις παύει νὰ εἶναι «κανονικὴ» καὶ γίνεται ἀλματική.

Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ προβλέψῃ ποῖα ἀποφασιστικὰ γεγονότα εἶναι δυνατόν νὰ συναντήσῃ τὸ ἄτομον εἰς τὴν ζωὴν του καὶ πὼς θὰ τὰ ἀντιμετωπίσῃ. Τὸ ὄραμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν Δαμασκόν, ἡ ἀσθένεια τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ἢ τὸ ταξίδι εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Γκαίτε, ἀποτελοῦν γεγονότα ποῦ ἠλλάξαν βασικῶς τὴν πορείαν τῆς ζωῆς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Παρόμοια ἐν τούτοις γεγονότα εἰς τὴν ζωὴν ἄλλων, δὲν ἔχουν τόσον ἀποφασιστικὰ ἀποτελέσματα. «Ὅσον καὶ ἂν αἱ φυσικαὶ μεταβολαὶ εἶναι δυνατόν νὰ ἀκολουθοῦν κάποιον νόμον, εἶναι ἀσφαλέςτερον νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ βιογραφία του δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ γραφῇ ἐκ τῶν προτέρων εἰς ὁποιοδήποτε βαθμὸν ἐξελιξέως καὶ ἂν φθάσῃ ἡ ψυχολογία» (William James: Principles of Psychology).

Συχναὶ εἶναι αἱ αἰφνίδια μεταστροφαὶ εἰς τὰς βιογραφίας τῶν ἀτόμων καὶ συχναὶ αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ αἰφνιδία εἰσβολὴ μιᾶς ἰδέας μεταβάλλει τὴν ἔως τότε πορείαν τῆς σκέψεως. Ἡ περίπτωση τοῦ Τολστοῦ ἀποτελεῖ γνωστὸν παράδειγμα. Μία θαθεῖα θρησκευτικὴ ἐμπειρία εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν πενήντα ἐτῶν εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ριζικὴν μεταβολὴν εἰς ὁλόκληρον τὸ σχέδιον τῆς ζωῆς του καὶ εἰς τὸ μετέπειτα ἔργον του. Ὁ Γκιβὸν προσδιορίζει τὸ θράδυ τῆς 15ης Ὀκτωβρίου 1764 ὡς τὴν πρώτην φοράν ποῦ, καθὼς περιεφέρετο εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Καπιτωλίου, ἐσκέφθη νὰ γράψῃ διὰ τὴν παρακμὴν καὶ τὴν πτώσιν τῆς Ρωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας.

Κάποτε, μία παρατήρησις ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα, ἰδίως ἀπὸ πρόσωπα σεβαστά, ἔ-

χει αποφασιστικήν επίδρασιν. Ὁ Allport ἀναφέρει τὸ ἑξῆς παράδειγμα: Ἐνας μαθητής, ὁ ὁποῖος προήρχετο ἀπὸ οἰκογένειαν χαμηλῆς πνευματικῆς στάθμης, μὲ οἰκονομικὰς μόνον φιλοδοξίας, ἔδειχνε περιφρονητικὴν στάσιν διὰ τὰ μαθήματα καὶ διὰ τὰς ἐπιδόσεις τῶν συμμαθητῶν του. Καθὼς εἶχε προσαρμοσθῆ ἄσχημα εἰς τὸ σχολεῖον καὶ καθὼς δὲν εἶχε συνηθίσει ἀπὸ τὸ περιβάλλον του νὰ μελετᾷ καὶ νὰ ἐκφράζεται καλά, ἐδυσκολεύετο εἰς τὴν ἔκθεσιν. Ὅταν μίαν ἡμέραν ὁ καθηγητής του, κουρασμένος πλέον μαζὶ του, τὸν ἐπέπληξεν, ὁ νέος ἔδωκεν μίαν ἀπὸ τὰς συνήθεις του ἀπαντήσεις: «Δὲν μ' ἀρέσει ἡ ἔκθεσις, ποτὲ δὲν μοῦ ἤρεσε καὶ ποτὲ δὲν θὰ μ' ἀρέσῃ». Ὁ καθηγητής πειραγμένος, ἀλλὰ ἐπιθυμῶν ἀκόμη νὰ τὸν συνετίσῃ, παρετήρησεν: «Ἀλλά, δὲν πρόκειται διὰ τὴν ἔκθεσιν αὐτὴν τὴν στιγμήν, πρόκειται διὰ τὴν ζωὴν σου». Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο τελείως ἀπρόβλεπτον. Ἡ ἀντίδρασις ἐξηφανίσθη. Ὁ νέος ὄχι μόνον ἀνεθώρησε τοὺς παλαιούς του τρόπους, ἀλλ' ἀφωσιώθη εἰς τὸ μάθημα τῆς ἐκθέσεως, ἐπῆρε πολὺ καλὸν βαθμὸν καί... ἔγινε καθηγητὴς τῆς φιλολογίας!

Ἡ ἀνάγνωσις ἐνὸς βιβλίου, ἡ ἐπίδρασις φίλων, γονέων ἢ διδασκάλων, ἢ ἄλλα γεγονότα εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσουν τὴν κρίσιν. Τὸ διατὶ αὐτὴ ἡ κρίσις εἶναι περισσότερον ἔντονος δι' ἓνα ὀρισμένον ἄτομον, ἐξαρτᾶται σχεδὸν τελείως ἀπὸ τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς δεκτικότητος τοῦ ὑποκειμένου.

Ὅταν ὁμως ἡ κρίσις εἶναι τόσον ἔντονος, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀλλαγὴν, ἀπαιτεῖ ἐπιτακτικῶς νέα καὶ περισσότερα σύμφωνα συστήματα, νέας συνηθείας, νέους χαρακτήρες. Κάποτε, ὅπως εἰς τὴν περιπτώσιν θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς μεταστροφῆς, ἡ πλειονότης τῶν προηγουμένων συνηθειῶν καὶ στάσεων πρέπει νὰ μεταβληθῇ ριζικῶς (Gordon W. Allport).

Ὡς συνέπεια ἡ «νέα» προσωπικότης φαίνεται τελείως διάφορος ἀπὸ τὴν παλαιάν.

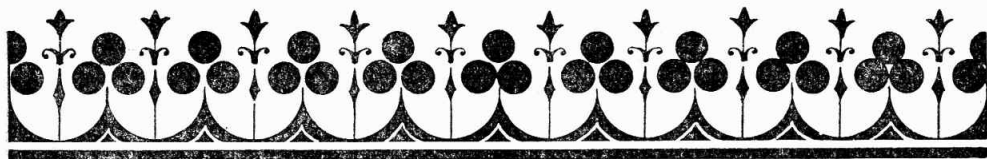
Δι' ἀλμάτων καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀριθμητικῆς προόδου προχωρεῖ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς προσωπικότητος. Ὡσὰν καμίνι πὺν καίει καὶ τὰς δυσκολίας ἀκόμη τοῦ χαρακτήρος, τὸ ἄλμα καὶ ἡ ἀλματικὴ μεταβολὴ ἀποτελεῖ μέγα γεγονός εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴν μίαν νύκτα εἰς τὴν ἄλλην εἶναι δυνατόν νὰ τὸν ἰδῆτε νὰ μεταβάλλεται μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ προσωπικοῦ του σφάλματος. Πρῶτον λοιπὸν ἀνθρωπολογικὸν γνώρισμα εἶναι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ προσωπικοῦ σφάλματος. Δεύτερον γνώρισμα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἑαυτὸν μας, εἶναι ἡ ἀλματικὴ πρόοδος.

Ἄλλ' ἡ αὐτοκριτικὴ, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ προσωπικοῦ σφάλματος καὶ εἰς τὴν μεταβολήν, συνδέεται μὲ γενικὴν στάσιν σεβασμοῦ καὶ δέους εἰς τὴν ζωὴν. Θὰ συναντήσετε πλῆθος ἀνθρώπων νὰ ζοῦν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν των χωρὶς ποτὲ νὰ δοκιμάσουν αὐτὸ τὸ δέος. Ἐν τούτοις δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ σεβασμὸς καὶ τὸ δέος ἀπέναντι τῆς ζωῆς ἀποτελοῦν δεῦγμα συγκροτήσεως ὑγιῶς προσωπικότητος.

Ἄς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸ παράδειγμα ἐκεῖνο τῶν δύο ἀνθρώπων προκειμένου περὶ τῆς στάσεως τοῦ σεβασμοῦ εἰς τὴν ζωὴν: ὁ ἓνας Φαρισαῖος καὶ ὁ ἄλλος Τελώνης... Δὲν χρειάζεται νὰ προχωρήσωμεν διὰ ν' ἀντιληφθῆ κανεὶς ποῖα στάσις, τοῦ Τελώνου ἢ τοῦ Φαρισαίου, εἶναι ἐκεῖνη πὺν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὄριμον προσωπικότητα.

«Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ἀπευθύνεται ὁ Τελώνης εἰς τὸν Θεὸν καὶ μὲ τὰ ἴδια τελειώνει τὴν αὐτοβιογραφίαν του ὁ μεγάλος σύγχρονος συγγραφεὺς A. J. Cronin.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Η ΤΗΛΕΟΡΑΣΙΣ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἡ θαυμαστή πτῆση τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν διαστημικὸ ὡρο, ποῦ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τὸ κοσμοϊστορικὸ γεγονός τῆς κατακτήσεως τῆς σελήνης, ἔφερε στὴν ἄμεση καθημερινὴ ἐπικαιρότητα τὸ θέμα τῆς τηλεοράσεως. Ἐκατομμύρια ἀνθρώπων σὲ ὄλο τὸν κόσμον, παρηκολούθησαν, κατὰ τὶς 20 καὶ 21 Ἰουλίου τοῦ προηγουμένου ἔτους, ὄλες σχεδὸν τὶς φάσεις τοῦ μεγαλειώδους ἐκείνου ἐγχειρήματος μέσα ἀπὸ τὴ μικρὴ ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως.

Μὲ τὰ μάτια στραμμένα στὸ μαγικὸ κουτί, ἡ ἀνθρωπότης ἔμεινε κατάπληκτη μπροστὰ στὴν παράτολμη προσπάθεια τοῦ πνεύματος νὰ παραβιάσῃ τὶς πύλες τοῦ σύμπαντος καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστικά του. Σὰ νὰ ἦσαν παρόντες ὄλοι οἱ ἀνθρωποὶ τῆς γῆς, ἔβλεπαν τοὺς τολμηροὺς ἀστροναῦτες νὰ ξεκινοῦν γιὰ τὴ μεγαλύτερη περιπέτεια τοῦ αἰῶνος μας, νὰ ἀνυψώνωνται στὰ δυσθεώρητα ὕψη καὶ νὰ χάνωνται μέσα στὸ ἄπειρο. Τοὺς παρακολουθοῦν ὄμως ἀπὸ κοντὰ στὸ δικαστημικὸ τους ταξίδι. Καὶ θλέπουν, ὕστερα ἀπὸ λίγο, τὸ θαυμαστὸ καὶ ἄνευ προηγουμένου θέαμα τῆς καθόδου τοῦ ἀνθρώπου στὴ σελήνη. Μέσα ἀπὸ τὴν τηλεόραση προβάλλει ἡ ἀνεπανάληπτη σκηνή: Δύο ἀνθρωποὶ θαδίζουσι στὸ σεληνιακὸ ἔδαφος.

Τοιοτοτρόπως ἡ τηλεόραση, στὴν περίπτωσιν αὐτῆ, προσέφερε μιὰ ἐξαιρετικὴ ὑπηρεσίαν στὴν ἐπιστημονικὴ περιέργεια καὶ φιλομάθεια τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας. Παράλληλα δόθηκε ἡ ἀφορμὴ νὰ συζητηθῇ εὐρύτατα καὶ νὰ προβληθῇ ἀπὸ πολλοὺς ἡ χρησιμότης καὶ ὁ σκοπὸς τῆς. Ταῦτόχρονα ἀκούστηκαν καὶ γράφτηκαν διά-

φορες ἀπόψεις, ποὺ ἀφοροῦν στὴν παιδαγωγικὴ τῆς σημασία καὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἔχει πάνω στὴ ζωὴ καὶ τὰ ἦθη μας.

Ἡ ἔρευνα τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ ἡ τηλεόραση ἐπιχειρεῖται στίς γραμμὲς τοῦ ἀκολουθοῦν.

ΓΕΝΙΚΑ

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐφεύρεση τῆς τηλεοράσεως στὸν αἰῶνα μας ὑπῆρξε μιὰ θαυμαστὴ καὶ σπουδαία ἐπιπόνηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ καινούργια ἐκφραστικὰ μέσα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἕνα νέον τρόπον ἐνημερώσεως καὶ ψυχαγωγίας τοῦ κοινού. Στὸ εἶδος τῆς δὲν εἶναι οὔτε ραδιόφωνο, οὔτε κινηματογράφος, οὔτε ἐφημερίδα, οὔτε θέατρο. Εἶναι ὄλα αὐτὰ μαζί. Καὶ κάτι ἀκόμη ξεχωριστό: Ἡ μαγευτικὴ συσκευὴ ποὺ μπορεῖ νὰ κρατᾷ ἀκίνητα μπροστὰ τῆς, ὄρες ὀλόκληρες, κάθε ἡλικίας καὶ τάξεως ἄτομα.

Ἡ τηλεόραση εἶναι διαδεδομένη παντοῦ. Πυκνότατο δίκτυο ἀπλώνεται σ' ὄλο τὸν κόσμον. Σχεδὸν σὲ ὄλες τὶς χώρες τῆς γῆς ἑκατομμύρια θεατὲς ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ παρακολουθοῦν συνεχῶς προγράμματα ἀπὸ τὸ πρωτὶ ἕως τὰ μεσάνυχτα. Χιλιάδες τεχνικοὶ, σκηνοθέτες, ὀπερατέρ, παραγωγοί, δημοσιογράφοι κ.λ.π., ἀσχολοῦνται εἰδικὰ μὲ τὴν τηλεόραση, βελτιώνοντας τὶς τεχνικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ καταρτίζοντας νέα προγράμματα. Ἀκόμη καὶ φεστιβάλ τηλεοράσεως γίνεται κάθε χρόνο στὴν Ἰταλία.

Σὲ ὀρισμένες μάλιστα χώρες, ὅπως οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, ἡ Γαλ-

λία, ή Ἰαπωνία κ. ἄ., ή τηλεόραση ἀποτελεῖ εἶδος πρώτης ἀνάγκης. Μέρα-νύχτα οἱ δεῖκτες καὶ οἱ πομποὶ ἐργάζονται χωρὶς νὰ σταματοῦν. Στὴν Ν. Ὑόρκη συγκεκριμένα λειτουργοῦν περὶ τὰ δεκατρία κανάλια μὲ προγράμματα ποὺ διακρίνονται σὲ τρεῖς κατηγορίες: Ἐνημέρωση, μόρφωση, ψυχαγωγία. Αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ παρακολουθοῦν πολὺ τὰ προγράμματα τῆς τηλεόρασεως. Κατὰ μίαν στατιστικὴν ὁ μέσος Ἀμερικανός, μεταξύ τῆς ἡλικίας τῶν 2 καὶ τῶν 65 ἐτῶν, δαπανᾷ περὶ τὰ 9 ἔτη τῆς ζωῆς του παρακολουθώντας τηλεόραση.

Σὲ ἄλλες χώρες ἡ τηλεόραση εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου κρατικὴ ἢ ἐλέγχεται, κατὰ κάποιον τρόπον, ἀπὸ τὸ κράτος. Σὲ μερικὲς χώρες θρῖσκειται σὲ ἰδιωτικὰ χέρια. Στὴν Ἀμερικὴ π.χ. εἶναι ἰδιωτικὴ ὑπόθεση καὶ ὑπάρχει, γιὰ νὰ ἐξυπηρετῆ συνήθως ὀργανωμένα οἰκονομικὰ συμφέροντα. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ περισσότερα κανάλια ἔχουν σκοπὸ ἐμπορικόν. Οἱ κάθε εἶδους διαφημίσεις παρεμβάλλονται σὲ ὅλες τὶς ἐκπομπές. Ἀκόμη καὶ σ' ἐκεῖνες ποὺ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σοβαρές. Τοῦτο ἀποτελεῖ ὅπως δὴ ποτε σοβαρὸ μειονέκτημα. Λειτουργοὶ ὅμως καὶ κανάλια μὲ πρόγραμμα ἀποκλειστικὰ μορφωτικὸ καὶ μὲ διδάσκοντας κορυφαίους διανοουμένους καὶ ἐπιστήμονας.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ τηλεόραση ἀποτελεῖ σήμερα μιά τεράστια παγκόσμια δύναμη, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίδραση σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὄντως καταπληκτικὴ. Κινεῖ τὴ σκέψη ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, ἐπηρεάζει τὸ συναίσθημα καὶ διαμορφώνει τὰ ἦθη τῶν συγχρόνων κοινωνιών.

Ἡ διαπίστωση αὕτη εἶναι γενικὴ καὶ ἀναμφισβήτητη. Κοινωνιολογοὶ, παιδαγωγοί, ψυχολογοὶ καὶ δημοσιογράφοι, ἐρευνώντας τὰ διάφορα γεγονότα τῆς ζωῆς καὶ μελετώντας τὴ νοοτροπία καὶ τὴ σκέψη τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων, παρατηροῦν καὶ σημειώνουν τὴν ἐπίδραση τῆς τηλεόρασεως, ἰδιαίτερα στὴν ἀδιαμόρφωτη ἀκόμη προσωπικότητα τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἐφήβων.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ φαινόμενα τῆς «μαζικῆς» σημερινῆς κοινωνίας ἀποτελεῖ καὶ ἡ τηλεόραση.

Οἱ ἐρευνητὲς τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων ἔχουν διαπιστώσει ὅτι οἱ ἐκπομπές τῆς τηλεόρασεως ἐπίδρουν στὶς ἐκδηλώσεις τῶν ἀνθρώπων, διαμορφώνοντας τὰ ἦθη καὶ τὴ συμπεριφορὰ τους.

Συγκεκριμένα εἰς τὸ θέμα τῆς οἰκογενείας ὁμολογεῖται ἀπὸ εἰδικούς ὅτι ἡ ἐπίδραση εἶναι φανερὴ καὶ γι' αὐτὸ ἀνησυχητικὴ. Γιὰ πολλὰ ἀνδρόγυνα κατήντησε ἐπιφύλακτης. Καὶ χαρακτηρίζεται σὰν ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 1 ἔχθρὸς τῆς οἰκογενείας. «Ὅταν ὁ σύζυγος, λένε, ἐπιστρέψῃ κουρασμένος εἰς τὸ σπίτι, ἡ προσοχὴ του ἀπορροφᾶται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴν τηλεόραση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμελῆ τὴ γυναῖκα του καὶ νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ζητήματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας. Οἱ γυναῖκες, ἰδιαίτερα στὴ Γαλλία, συχνὰ διαμαρτύρονται: «Χάνουμε τὸ σύζυγό μας. Ἡ τηλεόραση εἶναι σὰν μιά ἄλλη γυναῖκα, ποὺ ξελογιάζει τὸν ἄνδρα μας». Γι' αὐτὸ καὶ στὴν Ἀμερικὴ, ἀλλὰ καὶ στὴν Εὐρώπη, οἱ δικηγόροι ἀναφέρουν ὅτι ἡ τηλεόραση ἐμφανίζεται τώρα τελευταῖα πιὸ συχνὰ σὰν αἷτια τῶν διαζυγίων.

Ἀκόμη ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ τηλεόραση ἔφερε τὴν ἀποχαύνωση, τὴν ψυχικὴ νεύρωση καὶ τὴν ἀδιαφορία γιὰ ὅτιδήποτε συμβαίνει στὸ σπίτι. Ἐλείψε ἡ οἰκογενειακὴ συζήτηση καὶ ὁ διάλογος. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας παραμελοῦν τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεών τους. Ζοῦν μὲ τὸ ἄγχος τῶν ἐκπομπῶν καὶ προγραμμάτων. Μὴ χάσουν τὴ συνέχεια, τὴ νέα ἐκπομπὴ κ.λ.π.

«Ἡ τηλεόραση μᾶς ἔκανε σὰν ρομπότ», διαμαρτύρεται μιά νοικοκυρά: «Δὲν μποροῦμε νὰ σκεφθοῦμε. Γίναμε μηχανικοὶ ἄνθρωποι».

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίδραση στὶς σχέσεις μεταξύ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας εἶναι χαρακτηριστικὴ. Ὁ ψυχικὸς κόσμος τῶν ἀνθρώπων παθαίνει μεταβολές καὶ ἀλλοιώνεται.

Ἰταλὸς καθηγητῆς, ὕστερα ἀπὸ μελέτη τοῦ θέματος, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ψυχολογία

του ανθρώπου μεταβάλλεται από το πρόγραμμα της τηλεόρασης. Και είναι γεγονός ότι η οικογένεια απορροφάται από τη «λατρεία της εικόνας», τα μέλη λησμονούν να φάνε στην κανονική τους ώρα, εγκαταλείπουν τη σωματική τους άσκηση, αποξενώνονται από τον έξω κόσμο και μένουν διαρκώς στο σπίτι τους. Δεν συζητούν μεταξύ τους, αλλά συννενοούνται στοιχειωδώς με μιὰ μόνο συλλαβή. Τιοι-ουτοιτρόπως ή νευροψυχική κατάσταση του κάθε ατόμου διαφοροποιείται και οι συνέπειες είναι πολλές, κυρίως «στην περιοχή της έννοιας και του περιεχομένου της ζωής και της ανθρωπίνης δημιουργίας».

Ἄλλὰ ἐκτός ἀπὸ τὴν διατάραξη τῆς οἰκογενειακῆς συνοχῆς καὶ γαλήνης, ἡ τηλεόραση ὑπέχει ξεχωριστὴ εὐθύνη στὴν ἐξάπλωση τῆς ἐγκληματικότητος τῶν νέων. Ὅπως ὁμολογοῦν εἰδικοί ἐπιστήμονες καὶ ἐπικυρώνουν στατιστικὲς ἔρευνες, φαίνεται πὼς εἶναι γεγονός ἡ συμμετοχὴ τῆς τηλεόρασης στὸ πρόβλημα τῆς νεανικῆς ἐγκληματικότητος, πὺ ἀντιμετωπίζουν σήμερα πολλὲς προηγμένες κοινωνίες.

Ὁ Ἀμερικανὸς δημοσιολόγος Τζέρομ Ἔλλισον, σὲ ἄρθρον του στὸ περιοδικὸ «Nation», ὑπογραμμίζει ὅτι τὰ σημερινὰ προγράμματα τῆς τηλεόρασης ἀποτελοῦν τὰ μοναδικὰ ἐγχειρίδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διδάσκεται ἡ ἀμερικανικὴ νεολαία τοὺς τρόπους τῆς συμπεριφορᾶς τῆς. Δὲν ὑπάρχει ἡμέρα, προσθέτει ὁ Ἔλλισον, πὺ νὰ μὴν παρουσιάσῃ γκακατερικὰ ἀστυνομικὰ φιλμς ἢ σκηνὲς φρίκης. «Οἱ ἴδιες πάντα δολοφονίες, οἱ ἴδιες σεξουαλικὲς ἱστορίες, οἱ γροθιές, τὰ θασανιστήρια καὶ τὰ μαρτύρια ἐπαναλαμβάνονται κάθε βράδυ, κάθε ἐβδομάδα, κάθε χρόνο, γιὰ νὰ ριζώσουν τὸν φόβο στὴ συνείδηση τοῦ ἔθνους».

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γεγονός πὺ συνέβη πρὸ ἐτῶν στὸ Σικάγο καὶ ἐδημιούργησε ἰσχυρὴ ἐντύπωση στὴν ἀμερικανικὴ κοινὴ γνώμη. Ὅπως ἔγραψε ὁ καθημερινὸς τύπος, ἓνα παιδί, 13 ἐτῶν, ἔσφαξε μὲ τὸ μαχαίρι τῆς κουζίνας τὴ μητέρα του. Κι' ὅταν οἱ ἀστυνομικοὶ ἐρώτησαν τὸν νεαρὸ μητροκτόνο, τί ἦταν ἐκεῖνο πὺ τὸν ὠθησε στὸ ἐγκλημα, αὐτὸς ἀπήντησε μὲ ἀπάθεια: —Μοῦ γενιήθηκε ἡ ἐπι-

θυμία νὰ σκοτώσω, ὅταν εἶδα ἓνα γκακατερικὸ φιλμ στὴν τηλεόραση!

Ἄλλο δὲ ἀγόρι δωδεκάχρονο, παρακολουθώντας τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1960 στὸ Hexham ἓναν ἀπαγχονισμό στὴν τηλεόραση, κρεμάστηκε τὸ ἴδιο, ἀργότερα, στὸ δωμάτιόν του!

Παραδείγματα ὡς τὰ δύο πὺ ἀναφέραμε δὲν εἶναι τὰ μοναδικὰ. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα. Καὶ ὠρισμένα ἐξ ἴσου τραγικὰ.

Οἱ στατιστικὲς μᾶς δίνουν καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ πολλὰ στοιχεῖα: Κάθε χρόνο ἐκτελοῦνται στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες περισσότεροι ἀπὸ 8.000 φόνοι. Αὐτὸ ὑπερβαίνει κατὰ 3½ φορές τοὺς φόνους πὺ διαπράττονται στὸν Καναδᾶ (ἐν σχέσει μὲ τὸν ἀριθμὸ τοῦ πληθυσμοῦ), εἶναι πάνω ἀπὸ δύο φορές περισσότερο ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, τὴν Γαλλία καὶ τὴν Ἰαπωνία, ἐπτὰ φορές περισσότερο ἀπὸ τὸ Βέλγιο, ἐννέα φορές περισσότερο ἀπὸ τὴ Δανία καὶ πέντε φορές περισσότερο ἀπὸ τὸ ἐγκληματικὸ Χόγκ-Κόγκ. Ἐκεῖνο ὅμως πὺ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία καὶ προξενεῖ μεγάλη ἀπογοήτευση, δὲν εἶναι τόσο τὸ ἠῤῥημένο ποσοστὸ ἐγκληματικότητος πὺ παρουσιάζει ἡ Ἀμερικὴ καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι ἄλλωστε γνωστὸ. Σημασία ἔχει ἡ ἡλικία τῶν ἐγκληματιῶν: Τὸ 1/5 τῶν φόνων, τὰ 2/5 τῶν θιασῶν καὶ τὰ 3/5 τῶν ληστειῶν, διαπράττονται ἀπὸ άτομα ἡλικίας κάτω τῶν εἴκοσι ἐτῶν!

Μία λοιπὸν ἀπὸ τίς πρῶτες καὶ βασικὲς αἰτίες στὴν νεανικὴ αὐτὴ ἐγκληματικότη-τα ἀποτελεῖ ἡ τηλεόραση καὶ τὰ ἀκατάλληλα προγράμματά τῆς. Ἐκθεση τῆς Οὐνέσκο, μορφωτικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ΟΗΕ, ὁμιλεῖ γιὰ τὸ ὑπερβολικὸ ἐνδιαφέρον ἢ μᾶλλον τὴ δίψα πὺ ἔχουν οἱ νέοι γιὰ τὸ πρόγραμμά τῆς. Στὶς χῶρες μὲ πλήρες πρόγραμμα μεταδόσεως κάθε μέρα, τὰ παιδιὰ—ἀγόρια καὶ κορίτσια—ἡλικίας 6-16 ἐτῶν, μένουν μπροστὰ στὴ συσκευή, κατὰ μέσον ὄρου, σύμφωνα μὲ τὴ στατιστικὴ τῆς Οὐνέσκο, 500-1000 ὥρες τὸ χρόνο. Ὑπάρχουν ὅμως περιπτώσεις πὺ παιδιὰ, γύρω στὰ 15 χρόνια, διαθέτουν γιὰ τὴν τηλεόραση τίς ἴδιες ὥρες πὺ διαθέτουν γιὰ τὸ σχολεῖο.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω δεδομένα

είναι επόμενο να υπάρχει ηύξημένο ποσοστό εγκληματικότητας μεταξύ τών νέων. Η ψυχολογική υποβολή, την όποιαν εξασκεύει στους θεατάς ή τηλεόραση, έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία βιωματικών καταστάσεων, οί όποιες στη συνέχεια εξωτερικεύονται σε ενεργειακές μορφές. Τοúτο υποστηρίζει και ή Γερουσιαστική ύποεπιτροπή τής Ουάσιγκτων, ή όποία συνεκροτήθη άκριβώς για να έρευνήση τó πρόβλημα. Στο πόρισμά της αναφέρει: «Τά εγκλήματα και οί ιστορίες θίας που μεταδίδονται από την τηλεόραση αποτελούν άμεσον αίτιαν—μολοντί όχι την μόνη—διά την αύξησιν τής εγκληματικότητας μεταξύ τών νέων τής Άμερικής. Ο πρόεδρος μάλιστα τής έν λόγω ύποεπιτροπής Δημοκρατικός γεροισιαστής Τόμας Ντόντ έδήλωσεν ότι τά συμπεράσματα τής έρεύνης έχουν θαρύνουσα σημασία, διότι «κάθε μέρα πλέον τών 25 εκατομμυρίων παιδιών κάτω τών 12 έτών καταναλίσκουν, κατά μέσον όρον, περισσότερον χρόνον διά την τηλεόρασιν άπ' ό,τι διά τó σχολείον και την έκκλησίαν».

Χαρακτηριστικό είναι και τó περιεχόμενον μιάς έτησις έκθέσεως του Διεθνούς Ίνστιτούτου Τύπου, στην όποία γράφεται: «Έπικρατεί εύρέως ή γνώμη ότι ή τηλεόρασις διά τής παρουσιάσεως σκηνών θίας, προκαλεί έν τινι μέτρω την θίαν». Ανακρινόμενοι δέ ένώπιον τής «Έθνικής Έπιτροπής επί τών αίτίων και τής άποτροπής τής εγκληματικότητας», οί ύπεύθυνοι τών τηλεοπτικών δικτύων τής Άμερικής δέχτηκαν έρωτήσεις, που άποτελούν άληθινό κατηγορητήριο και στο όποιο δέν μπόρεσαν να δώσουν άπάντησιν. Ίδου μιά τέτοια κατηγορία: «Τί διδασκόμεθα περι τής ζωής άπό την τηλεόρασιν; Μαθαίνουμε ότι ή έπ' άμοιβή έργασία δέν μπορεί να άποδώσιν μεγάλα εισοδήματα. Μαθαίνουμε ότι ή κατανάλωσις άποτελεί τó μοναδικόν μέτρον προσωπικής εύτυχίας και ίκανοποιήσεως. Ποιοί είναι οί ήρωες τής τηλεόρασεως; Όχι θεθαίως οί εκπαιδευτικοί, οί μετρίοφρονες και οί τακτικοί! Είναι οί ώραίοι, οί πλούσιοι και οί φλύαροι και κομπορημονες. Και τί κάνουν, όταν εύρίσκουν εμπόδια εις την ζωήν των; Λαμβάνουν άμέσως ήρεμιστικά ή ναρκωτικά φάρμακα. Άλλά

δέν προσπαθούν να εύρουσιν μίαν λύσιν ή να θελιώσουσιν την ίκανότητά των διά να άντιμετωπίσουσιν τά προβλήματα τής ζωής».

Τέλος αναφέρουμε την άυθεντική γνώμη τής Miss Phylis Gerson, που επί δώδεκα χρόνια ήταν δικαστής στο East London. Λέει σχετικά: «Μέ την τηλεόραση τά παιδιά έξοικειώνονται με τó εγκλημα και τή θία άπό νεαρά ήλικία και πολλά άπό αυτά γίνονται άδιάφορα στον πόνο και την δυστυχία που προκαλούν». Αύτά τά διδάγματα άπό ξένες χώρες πρέπει να κινήσουσιν την προσοχήν τών άρμοδίων πνευματικών ανθρώπων στην πατρίδα μας.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Άπ' όλες αυτές τις μαρτυρίες ειδικών έρευνητών και έγκύρων προσώπων θγαίνει μόνο του τó συμπέρασμα, ότι ή έπίδραση τής τηλεόρασεως στην κοινωνική ζωή τών ανθρώπων είναι έντως μεγάλη και άποφασιστική. Σε ώρισμένες μάλιστα χώρες άποτελεί κοινωνικό πρόβλημα, τó όποιο άπασχολεί τους άρμοδίους. Άν συνεχιστή δέ αύτή ή τακτική, κινδυνεύει να άλλιωθή ή κοινωνική ιδιομορφία κάθε χώρας, ως και ή ψυχολογία και τά ήθη τών πολιτών της.

Εις την Έλλάδα, ύστερα άπό την λειτουργία τών δύο πειραματικών σταθμών τηλεόρασεως, καθημερινώς και πιο πολλές οικογένειες ίκανοποιούν την άνάγκη να έχουν στο σπίτι τους τηλεόραση. Χρειάζεται λοιπόν να μελετηθή ως πρόβλημα έλληνικό. Η χώρα μας έχει ένα ιδιαίτερον πνευματικό κλίμα, τó όποιο είναι άνάγκη να προσέξουσιν και να σεβασθούσιν οί άρμοδιοί τής τηλεόρασεως. Έχομε την Όρθοδοξία μας, την ένδοξη ελληνική ιστορία, τις έθνικές και λαϊκές παραδόσεις μας. Για όλα αύτά θα πρέπει να ύπάρξη όχι μόνο σεβασμός, αλλά και προβολή και άξιοποίηση, με σκοπό τó πνευματικό άνέβασμα του λαού μας. Οί ιστορικές καταβολές τής φυλής μας, που εκφράζονται σ' ένα ένδοξο παρελθόν, δέν είναι δυνατόν να άγνοηθούσιν.

Δυστυχώς, άπό την μέχρι τώρα πείρα φαίνεται πως άγνοούνται. Γι' αύτό και ύψώνονται διαμαρτυρίες για ώρισμένα

προγράμματα. Ἀπογευματινὴ ἑφημερὶς κατήγγειλε πρὸ καιροῦ τὴν προβολὴ ἀκαταλλήλων σκηνῶν, ποὺ ἦταν παρμένες ἀπὸ κινηματογραφικὰ ἔργα. Τοιοῦτοτρόπως τὰ ἀκατάλληλα τοῦ κινηματογράφου μεταφέρονται μὲ τὴν τηλεόραση στὸ σπίτι καὶ τὰ παρακολουθεῖ ὅλη ἡ οἰκογένεια. Ἡ ἴδια ἑφημερὶς προσθέτει ὅτι «τὸ πρᾶγμα εἶναι πολὺ σοβαρό». Κατάπληξη ἐπίσης προέκάλυψε καὶ τὸ ἔργο «Κόσμο-Χρόνος», ποὺ προέβλεπε ἡ ἑλληνικὴ τηλεόραση. Ὅπως ἀνέγραψε ὁ τύπος, τὸ θέμα τοῦ περὶ Θεοῦ-Βαὰλ καὶ μετεμψυχώσεων τῶν ἀνθρώπων σὲ ζωὰ ἦταν μιὰ εἰρωνεία τῆς χρι-

στιανικῆς θρησκείας καὶ τῶν ἔθνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν μας παραδόσεων.

Εὐτυχῶς ποὺ ὁ ἑλληνικὸς τύπος καὶ ἄλλοι παράγοντες παρακολουθοῦν τὸ ζήτημα, τονίζουν τὶς κοινωνικὲς ἐπιπτώσεις καὶ προτείνουν ὠρισμένα μέτρα. Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι θὰ ἔχουν ἀπήχηση στοὺς ἰθύνοντας καὶ θὰ ὑπάρξῃ κάποτε μιὰ σοβαρὴ καὶ ὑπεύθυνη ἀντιμετώπιση τοῦ νέου αὐτοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Τώρα μάλιστα ποὺ θρῆσκόμεστε στὴν ἀρχή. Γιὰ νὰ μὴν εἶναι αὐριο πολὺ ἀργά.

ΓΕΩΡΓ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

ΤΟ ΑΝΤΙΔΟΤΟ

Ἡ ζωὴ ἔχει γίνει πολὺ δύσκολη,
γεμάτη ἀσίγαστες ἀγωνίες.
Ἀνελέητες μηχανές,
δίνουν τὸν τόνο,
στοῦ πολιτισμοῦ τὴν τραχύτητα.
Τὰ πάντα ρυθμίζει ἡ ἐπιβολὴ
μὲ τοὺς ἀδυσώπητους νόμους τῆς.
Ἡ ἐργασία ἔπαυσε νὰ δίνει χαρὰ
κι' ἡ ψυχαγωγία κατάντησε κουραστικὴ
περιπέτεια.

Ἡ ὑπαρξὴ ἔχει γιὰ σκοπὸ
χμαιορικὲς ἐφήμερες ἐκζητήσεις
κι' ὄχι ἰδανικά.
Τῆς νύχτας τὸ διάστημα
γίνηκε πεδίο πάλης κι' ἀβεβαιότητας:
Ἡ σκέψη—τραγικὸς Σίσυφος—
μάταια ἀγωνίζεται
σὲ θέματα δίχως λύση.
Ξημερώνει ἡ κάθε μέρα,
χωρὶς ἐλπίδα γιὰ φῶς στὴ σκοτισμένη
συνείδηση...
Τὸ πνεῦμα ἔχει γίνει ἄγνωστη γῆ,
τὸ ἐπέκεινα, κάτι ἀδιανόητο.
Ἡ πεποίθησι σ' αὐτό, μιὰ ἀτροφικὴ συμ-
βατικότητα

μπροστὰ στὴν ἀκατάβλητη Βαὰλ τοῦ ἐγω-
κεντρισμοῦ.

Ἐχουν ἀναισθηθήσει οἱ καρδιές...
Ἄν μιλήσεις γιὰ θυσία, γιὰ λύτρωση
—παράξενες ἔννοιες στ' ἀλήθεια—
περιμένεις εὐγενικὴ ἀπάντησι:
«ἀκουσόμεθά σου καὶ πάλιν»...
Τοῦτος ὁ σκληρωτικὰ δηλητηριασμένος κό-
σμος

βαδίζει πρὸς τὴν ἀποθηρῶσι καὶ τὴν αὐ-
τοκαταστροφὴ.

Γιὰ νὰ σωθεῖ, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀντίδοτο,
κάτι νὰ μαλακῶνει τὶς καρδιές...
Χρειάζεται ὅπως δῆποτε
νὰ εἰσχωρήσεις, ν' ἀνασκαλέψεις ἔστω,
τῶν αἰσθημάτων τους τὴν ὑποπλασία.
Πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ ἀρχή,
ἔστω καὶ μ' ἓνα συμπάθειαι βλέμμα
ποῦ εἶναι ψυχῆς ξεκούρασι
γι' αὐτοὺς τῆς ζωῆς
τοὺς ταλαιπωρημένους ὁδοιπόρους.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΚΑΡΟΛΟΣ ΝΤΙΚΕΝΣ

Στις 9 'Ιουνίου του 1870 τὰ ἀγγλικά γράμματα ἔχαναν τὸν δημοφιλέστερο συγγραφέα τοῦ προηγουμένου αἰῶνος, τὸν Κάρολο Ντίκενς, ἕνα ἀστέρι πρώτου μεγέθους ὄχι μόνον γιὰ τὸ ἀγγλικό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ παγκόσμιο λογοτεχνικὸ σπερέωμα. Ὁ Ντίκενς ἄφησε ἕνα ἐκτεταμένο ἔργο πού διαβάζεται καὶ ξαναδιαβάζεται ἀπὸ ἀνθρώπους ὄλων τῶν ἡλικιῶν καὶ ὄλων τῶν ἐπιπέδων μορφώσεως.

Ἄν καὶ στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι πολὺ γνωστὰ ὅλα τὰ ἔργα του, ὅμως μερικὰ ὅπως «Μεγάλες Προσδοκίες», «Ὁ Ὀλιβερ Τουίστ», «Δαυῖδ Κόππερφηλντ» καὶ «Ἱστορία δύο Πόλεων» τὰ θυμώμαστε ἀπὸ τὰ τελευταῖα παιδικὰ μας χρόνια καὶ θὰ θέλαμε πολὺ νὰ τὰ ξαναδιαβάσουμε.

Ὁ Κάρολος Ντίκενς γεννήθηκε στις 7 Φεβρουαρίου τοῦ 1812 στὸ Πόρτση. Ὁ

πατέρας του Ἰωάννης Ντίκενς ἐργαζόταν ὡς γραμματεὺς σὲ μιὰ ὑπηρεσία τοῦ ναυτικοῦ στὸ Πόρτσμουθ, ἕνας ἀνθρώπος στοργικός, ἐργατικός, γενναῖο-δωρος, ἐλαστικός, πού δάνειζε καὶ δανειζόταν μὲ τὴν ἴδια εὐκολία, χωρὶς αἴσθημα εὐθύνης, χωρὶς πρόνοια γιὰ τὸ μέλλον. Ὁ Ντίκενς μᾶς τὸν δίνει στὸ πρόσωπο τοῦ Μικῶμπερ στὸν «Δαυῖδ Κόππερφηλντ».

Ἀπὸ τὸ Πόρτσμουθ ἡ μικρὴ ἀκόμη οἰκογένεια τοῦ Ἰωάννου Ντίκενς πῆγε στὸ Λονδίνο καὶ ὅταν ὁ Κάρολος ἦταν περίπου πέντε χρονῶν μετακόμισαν γιὰ τὸ Τσάταμ. Αὐτὰ τὰ παιδικὰ χρόνια κύλησαν εὐτυχισμένα μὲ τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς, μὲ τὶς ἱστορίες καὶ τὰ κωμικὰ τραγούδια πού τοῦ μάθαινε ἡ παιδαγωγός του. Ἦταν μᾶλλον λεπτοκαμωμένος, ζωηρός καὶ εὐθυμος, ἐξαιρετικὰ παρατηρητικός.

Στὸ σχολεῖο κέρδισε τὴν εὐνοια τοῦ δασκάλου του Οὐίλλιαμ Τζάιλς πού τὸν πρόσεχε ἰδιαίτερα, ἀλλὰ ὁ μικρὸς Κάρολος ἔμαθε περισσότερα μόνος του στὸ σπίτι. Ἀνακάλυψε στὴ σοφίτα μερικὰ ἔργα τῶν Σμόλλετ, Φήλντιγκ, Γκόουλντσομιθ καὶ Θερβάντες καὶ ξεχνιόταν διαβάζοντάς τα. Αὐτὰ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ καθώς καὶ οἱ παραστάσεις τοῦ «Μάκβεθ» καὶ «Ριχάρδος ὁ 3ος» πού εἶδε στὸ Βασιλικὸ Θέατρο ἄφησαν στὴ φαντασία του καὶ στις προτιμήσεις του μιὰ ἀνεξίτηλη σφραγίδα πού σημαδεύει ὅλη τὴ δημιουργία του.

Πρὶν συμπληρώσῃ τὰ δέκα του χρόνια ἡ οἰκογένειά του μετακόμισε πάλι γιὰ τὸ Λονδίνο, ὅπου ὁ πατέρας του φυλακίσθηκε γιὰ χρέη καὶ ὁ Κάρολος ἀναγκάσθηκε νὰ ἐργασθῇ σ' ἕνα ἐργοστάσιο θερνικῶν ὑποδημάτων γιὰ 6 ἢ 7 σελλίνια τὴν ἐβδομάδα. Στὰ πρώτα κεφάλαια τοῦ «Δαυῖδ Κόππερφηλντ» μᾶς περιγράφει τὴ ζωὴ του ἐκεῖ ὅπου ἔνοιωσε τὴν πείνα καὶ τὴ μοναξιά ἀνάμεσα σὲ ἀνάγωνα παιδιά πού δὲν ἔνοιωθαν

τίποτε ἀπ' ὅ,τι αὐτὸς ἀγαποῦσε: «Δὲν ὑπάρχουν λέξεις πού νά μποροῦν νά ἐκφράσουν τή μυστική ἰαγωνία τῆς ψυχῆς μου καθὼς θυθίζομαι σ' αὐτὴ τῆ συντροφιά καὶ σύγκρινα αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους μ' ἐκείνους τῶν πιὸ εὐτυχημένων παιδικῶν μου χρόνων καὶ αἰσθανόμενοι τὴν πρώτη μου ἐλπίδα, νά μεγαλώσω καὶ νά γίνω μορφωμένος καὶ διάσημος, θρυμματισμένη μέσα στὴν καρδιά μου».

Μετὰ τὴν ἀποφυλάκιση τοῦ πατέρα του καὶ παρὰ τὴν ἐπιμονὴ τῆς μητέρας του νά συνεχίσῃ ὁ Κάρολος νά ἐργάζεται, ἰκάτι πού δὲν ξέχασε ποτέ, πῆγε πάλι σχολεῖο στὴν Οὐέλλιγκτον Χάους Ἀκάντεμ. Τὸν Μάιο τοῦ 1827 τοῦ ἔβηκαν μιὰ θέση γραμματέως σ' ἓνα δικηγορικὸ γραφεῖο, ἀλλὰ δὲν ἔμεινε πολὺ. Ἐν συνεχείᾳ ἔμαθε στενογραφία καὶ ἀνέλαθε ὠρισμένες ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὴν Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων. Σὰν ἀνταποκριτής, διαδοχικά, τῶν True Sun, Mirror of Parliament καὶ Morning Chronicle ἔστειλε ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τῆς συνεδριάσεως τοῦ Κοινοβουλίου καὶ ἀπὸ τῆς περιόδους τοῦ στίς ἐπαρχίες. Ἐν τῷ μεταξύ μικρὰ διηγήματά του ἄρχισαν νά δημοσιεύωνται στὸ «Μηνιαῖο Περιοδικό» ἀπὸ τὸ 1833 μὲ τὸ ψευδώνυμο Μπόζ. Μετὰ ἀπὸ μερικὰ θήματα⁽¹⁾ ὁ Ντίκενς μπαίνει στὴν μεγάλη λεωφόρο τῆς δημιουργίας του γιὰ νά γίνῃ ὄχι μόνον ὁ πιὸ δημοφιλὴς συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς του μετὰ τὸν Οὐόλτερ Σκὼτ, ἀλλὰ γιὰ νά καταλάβῃ μιὰν ἐξέχουσα θέση στὴν λογοτεχνία τῆς Βρεταννίας, «ἀπὸ μερικὲς ἀπόψεις τὸ μεγαλύτερο ταλέντο στὴν ἀγγλικὴ λογοτεχνία» κατὰ τὸν διακεκριμένο κριτικὸ Ρ. Τσέρτσιλλ.

★

Δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ συγγραφεὺς πού διεσκέδασε καὶ διασκεδάζει τὸν ἀναγνώστη μὲ τὸ χιούμορ πού ἀναβλύζει ἀπὸ κάθε σχεδὸν σελίδα, μὲ τῆς εὐθυμίας πινελιῆς τῶν περιγραφῶν του, μὲ τὴν ἔξυπνη κοινωνικὴ σάτιρα, ἀλλὰ καὶ

ὁ κοινωνικὸς ἀναμορφωτὴς πού ἔφερε στὸ φῶς κοινωνικὲς ἀδικίες, παρουσίασε τὴν χρεωκοπία ὠρισμένων θεσμῶν καὶ βοήθησε στὴ διόρθωση πολλῶν κοινωνικῶν κακῶν.

Ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ ζωτικότητα τοῦ ἔχει μεταδώσει τέτοια ζωντανία στοὺς ἥρωές του πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νά τοὺς ξεχάσῃ. Καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν δημιουργὸ τοὺς τὰ «παιδιὰ τῆς φαντασίας του» ἦσαν ζωντανὰ πλάσματα. Ὁ φίλος καὶ βιογράφος τοῦ Τζὼν Φόρστερ γράφει σχετικὰ: «Μερικὲς φορές μοῦ τραβοῦσε τὸ χέρι καθὼς θαδίζαμε καὶ μοῦ ψιθύριζε: «ἄς ἀποφύγουμε τὸν κ. Πάμπλτσουκ⁽²⁾ πού ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ δρόμου νά μᾶς συναντήσῃ» ἢ «ἔρχεται ὁ κ. Μικώμπερ⁽³⁾, ἄς στρίψουμε πρὸς τὰ κάτω γιὰ νά μὴν τὸν συναντήσουμε».

Τὸ ὕφος καὶ ἡ γλῶσσα ποικίλλουν κατὰ τῆς περιστάσεις, οἱ περιγραφές πού δίνουν τὴν ποικιλία τῶν σκηρικῶν εἶναι ἀρκετὰ εὐστοχεῖς, ὥστε νά βοηθήσουν στὴ δημιουργία τοῦ καταλλήλου κλίματος. Ὑπάρχουν πολλὰ ἄμορφα κομμάτια πού δίνουν μιὰ αἰσθητικὴ ἀπόλαυση καὶ σελίδες πού συγκινοῦν βαθειά.

Βέβαια τὰ ἔργα του δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα ἀπὸ σοβαρὰ ἐλαττώματα. Τὸ αἶσθημα εἶναι μερικὲς φορές παρατραβηγμένο, τὸ χιούμορ θιασμένο. Ἡ οἰκονομία στὴν ἔκφραση εἶναι σχεδὸν ἄγνωστη. Ποτέ δὲν προτιμᾷ νά γράψῃ μιὰ λέξη ὅταν μπορῇ νά γράψῃ δέκα. Ἀκόμη, θὰ εὐχώμαστε νά μὴν εἶχε θυσιάσει τὴ σαφήνεια στὸ «ῶραῖο γράψιμο». Στὸ «Ὀλιβερ Τουϊστ» μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴν διαδρομὴ, πού καταλαμβάνει ὄλο τὸ 21ο κεφάλαιο, ὁ ἀναγνώστης σίγουρα αἰσθάνεται πιὸ κουρασμένος καὶ ἀπὸ τὸν μικρὸ Ὀλιβερ πού ἐπὶ ὄρεας ἀκολουθοῦσε τὸν Σάτικς. Σὲ πολλὰ ἔργα ὑπάρχουν παρόμοια κομμάτια πού καλύτερο θὰ ἦταν νά ἔλειπαν.

Πρῶτο μέλημα τοῦ Ντίκενς πού τοῦ προκαλοῦσε πραγματικὴ ἀγωνία ἦταν

(2) Στὸ «Μεγάλες Προσδοκίες».

(3) Στὸ «Δαυὶδ Κόππερφηλντ».

(1) Sketches by Boz.

νά βρῆ τὸ θέμα του, μετὰ τοὺς ἥρωες καὶ τὸ περιβάλλον τους, δηλαδή τὸ σκη- νικὸ τοῦ ἔργου του καὶ τελευταία τὴν πλοκή, τὴν ἱστορία ποὺ ἔδενε ὄλα αὐτά.

★

Ὁ Ντίκενς ἔγινε διάσημος καὶ δημο- φιλῆς πολὺ σύντομα καὶ κάπως πρω- τότυπα, μετὰ τὸ «Πίκουικ Πέϊπερς». Οἱ ἐκδόται Τσάπμαν καὶ Χώλλ τοῦ ἀνέ- θεσαν νὰ γράψῃ τὸ κείμενο γιὰ μιὰ σειρὰ εἰκόνων τοῦ γνωστοῦ χιουμορί- στα σκιτσογράφου Ρόμπερτ Σέϋμουρ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δημοσιευθοῦν σὲ φθη- νὰ τεύχη. Ὁ κ. Πίκουικ καὶ οἱ τρεῖς φίλοι του ἀποφασίζουν νὰ περιοδεύσουν τὴν Ἀγγλία καὶ νὰ στείλουν ἀνταπο- κρίσεις στὴ λέσχῃ Πίκουικ στὸ Λονδί- νο. Ἐνῶ τὰ πρῶτα τεύχη εἶχαν περι- ωρισμένη κυκλοφορία, γιὰ τὸ 150ὸ φύλ- λο ἔπρεπε νὰ τυπωθοῦν πάνω ἀπὸ 40.000 ἀντίτυπα. Καθὼς οἱ συνέχειες πλησίαζαν τὸ τέλος τους τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1837 τὸ συντηρητικὸ «Τριμηνιαῖο» ἀνεγνώρι- ζε ὅτι «σὲ λιγώτερο ἀπὸ ἕξῃ μῆνες ἀ- πὸ τὴν ἐμφάνισή τοῦ πρώτου τεύχους ὄλο τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ μιλοῦσε γι' αὐτό... ἕνα νέο καὶ ἀποφασιστικὰ πρω- τότυπο ταλέντο ἔχει ἀναπηδήσει» καὶ διεκήρυττε ὅτι ὁ Ντίκενς εἶχε καταλά- βει τὴ θέση τοῦ πρώτου Ἄγγλου κω- μικοῦ συγγραφέως. Τὸ περιοδικὸ «Μη- τροπόλιταν» κρίνοντας τὸ πρῶτο ἀκόμη τεύχος ἔγραφε: «Ὁ Μπόζ — ψευδώνυ- μο τοῦ Ντίκενς — προχωρεῖ θριαμβευ- τικά, ἔχει τραβήξει τὴν προσοχὴ μας καὶ ἔχει κατακτήσει τὶς καρδιὰς τῶν συμπατριωτῶν του». Καὶ ὁ θιογράφος τοῦ Τζῶν Φόρστερ μετὰ ἀκόμη μεγαλύ- τερο ἐνθουσιασμό περιγράφει τὴν ἐπι- τυχία τοῦ «Πίκουϊκ» ποὺ τὸν καθιέρω- σε.

Ἄν καὶ ἡ πλοκὴ δὲν εἶχε προσχεδιασθῆ ἀλλὰ ἀνεπτύσσετο μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τῶν τευχῶν, τὸ «Πίκουϊκ» ἔχει ὑπόθεσι, μάλ- λον ἱστορία, καὶ θεωρεῖται μυθιστόρη- μα, τὸ πιὸ κατάλληλο ἀπὸ τὰ ἔργα του γιὰ ν' ἀνεβασθῆ στὸ θέατρο. Ἡ ἐπι- τυχία του ἀποδίδεται στὸν Σάμ Οὐέλ- λερ ποὺ ἐπενόησε ὁ Ντίκενς. Τὸ χιου- μορ του, πλατὺ καὶ λαμπρὸ, βρίσκεται

στὰ ἀπροσδόκητα παθήματα τῶν περι- ηγητῶν, τοῦ κ. Πίκουϊκ καὶ τῶν φίλων του, ποὺ κερδίζουν τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ τὴ συμμετοχὴ μας στὸ γέλιο καὶ στὴν καλὴ τους διάθεσι. Ἀκόμη, στὴ γελοιοποίησι τῆς σκληρότητος, τῆς αὐ- ταπάτης, τοῦ παμπώδους, τῆς φαρισαϊ- κῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς ἀπάτης ποὺ ὁ Ντίκενς φοβόταν καὶ ἀποστρεφόταν. Ἀ- πὸ τὸν κόσμον του δὲν λείπει ἡ γενναιο- δωρία, ἡ ζωντανία, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἀφοσίωσις καὶ ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς τύ- πους δὲν λείπει τὸ δραματικὸ στοιχεῖο, «ἕνα εἶδος κωμικοῦ ὑπαρξισμοῦ». Μετὰ τὸ «Πίκουϊκ Πέϊπερς» ὁ Ντίκενς μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἠθῶν. «...εἶ- ναι πάντοτε ἕνα εὐχάριστο διάβασμα, ἀλ- λά ἡ κωμωδία του δὲν διαπερνᾷ θα- θειά στὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης ψυ- χῆς. Συγκρινόμενον μετὰ τὴ λεπτὴ καὶ ἔ- ξυπνη κοινωνικὴ κριτικὴ Ὁλιβερ Του- ἴστ, γιὰ νὰ μὴ πῶ τίποτε γιὰ τὸ μεγά- λο κωμικὸ ἐπίτευγμα Chuzzlewit, ἡ κω- μωδία Πίκουϊκ Πέϊπερς φαίνεται νὰ εἶ- ναι κυρίως ἐνὸς εὐνοήτου εἶδους ποὺ βρίσκεται εὐχάριστα στὶς ἐπιφάνειες τῆς ζωῆς. Πάντως διατηρεῖται σὲ σταθερὸ ἐπίπεδο καὶ δὲν παραμορφώνεται ἀπὸ τὴν χονδροειδῆ αἰσθηματικότητα ὅπως τόσα πολλὰ ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα ποὺ τὸ ἀκολούθησαν»⁽⁴⁾.

Τὸν τρόπο δημοσιεύσεως τοῦ «Πίκου- ἴκ», σὲ συνέχειες, ἀκολούθησαν καὶ ἄλ- λοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς καὶ ὄλα τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ντίκενς. Ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1837 ἄρχισαν οἱ συνέ- χειες τοῦ «Ὁλιβερ Τουἴστ» στὸ περιο- δικὸ Bentley's Miscellany ὅπου ὁ Ντί- κενς εἶχε ἀναλάβει τὰ καθήκοντα τοῦ συντάκτου καὶ συνετέλεσε ἐπὶ δύο χρό- νια στὴν ἐπιτυχία του. Πρὶν τελειώσῃ τὸ εὐθυμὸ «Πίκουϊκ» εἶχε ἀποφασίσει νὰ δώσῃ κάτι σοβαρό. Τὸ «Ὁλιβερ Τουἴστ» εἶναι κυρίως μιὰ ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ νόμου καὶ τῆς κοινω- νικῆς διαφθορᾶς, σατυρίζει τὴν χρεω- κοπία ὠρισμένων θεσμῶν καὶ ἰδρυμά-

(4) R. C. Churchill. Charles Dickens εἰς The Pelican Guide to English Literature, τόμος 6 from Dickens to Hardy.

των, όπως τὸ ὀρφανοτροφεῖον, καὶ ἀνα-
σύρει ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας καὶ
τὴν πυκνὴ ὀμίχλη τοῦ Λονδίνου τὸν κό-
σμο τῶν ἐγκληματιῶν καὶ διαρρηκτῶν
ποῦ ἦταν ἄγνωστος στοὺς περισσότε-
ρους Λονδρέζους. «Εἶναι ἡ ἰσχυρὴ ἔκ-
φρασις τῆς ἐφιαλτικῆς αἰσθήσεως τοῦ
κακοῦ»⁽⁵⁾. Ὁ Ὀλιβερ γεννιέται σ' ἕ-
ναν κόσμο, ὅπου ἡ ἐπιβίωσις εἶναι ἡ
ἐξαιρέσις· ὁ πόνος, ἡ θία καὶ ὁ ἀντα-
γωνισμὸς ἐπικρατοῦν, ὁ θάνατος παρα-
μονεῖ παντοῦ. Ὁ Ὀλιβερ ἐπανειλημ-
μένως παλεύει μὲ τὸν θάνατο καὶ νικά,
ἀλλὰ νικά καὶ τὸ καλὸ ποῦ θρῖσκεται
μέσα του παρὰ τις σατανικὲς προσπά-
θειες τῆς συμμορίας τοῦ Φέιγκιν νὰ δι-
αφθεῖρουν τὴν τρυφερὴ καὶ εὐγενικὴ ψυ-
χὴ του. Οἱ δυνάμεις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ
κακοῦ παλεύουν σ' ὄλο τὸ ἔργο, ἀλ-
λά, ὅπως ἔγραφε σ' ἕναν πρόλογο τοῦ
βιβλίου ἀργότερα, ὁ Ντίκενς ἐπιθυμοῦ-
σε νὰ δεῖξῃ τὸ καλὸ ποῦ, παρὰ τις ἀν-
τιξοότητες, θριαμβεῖ στὸ τέλος.

Ἡ πλοκὴ εἶναι συναρπαστικὴ, οἱ ἡ-
ρωες ζωντανοὶ καὶ ἀντιπροσωπευτικοί.
Ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ Σάικς μετὰ
τὸν φόνο τῆς Νάνσυ εἶναι μιὰ κόλασις,
ποῦ ὁ Ντίκενς κατορθώνει νὰ μᾶς ἀπο-
καλύψῃ σ' ὄλη τὴ φρικτὴ τῆς ἔκτασις.
Ὁ Φέιγκιν περιγράφεται σὰν ἀποτρό-
παιο ἔρπετό μὲ δόντια ἀρουραίου καὶ
οἱ τελευταῖες του ἡμέρες στὴ φυλακὴ
εἶναι ἡ πρόγευσις τῆς κολάσεως: «...πε-
ταγόταν πάνω κάθε στιγμὴ μὲ λαχά-
νιασμα στὸ στόμα καὶ φλογισμένον δέρ-
μα, πηγαινοερχόταν βιαστικὰ πέρα δῶ-
θε μὲ τέτοιο παροξυσμὸ φόβου καὶ ὀρ-
γῆς ποῦ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη —συνηθισμέ-
νοι σὲ τέτοιο θέαμα— ὀπισθοχωροῦσαν
ἀπὸ αὐτὸν μὲ φρίκη. Ἔγινε τόσο τρο-
μερὸς στὸ τέλος μέσα στὰ μαρτύρια τῆς
κακῆς του συνειδήσεως, ποῦ ἕνας ἄν-
θρωπος δὲν μποροῦσε ν' ἀντέχῃ νὰ τὸν
βλέπῃ μόνος· ἔτσι τὸν φύλαγαν οἱ δύο
μαζί». Ὁμως, ἂν καὶ ἀποστρεφόμεστε
τις πράξεις τους, δὲν νοιώθουμε περι-
φρόνησι γιὰ τοὺς κακοποιοὺς αὐτοὺς.
Ἡ συμμορία δὲν εἶναι ἀπλῶς πιὸ νευ-
ρῶδες ἀπὸ τοὺς Λόσπερν καὶ Μπρά-

ουλοου, ἀλλὰ ὁ Ντίκενς παρουσιάζει τὰ
μέλη τῆς μὲ μεγαλύτερη συμπάθεια. Εἶ-
ναι τὰ θύματα τῶν περιστάσεων. Ἔγι-
ναν κακοποιοί, γιὰτὶ δὲν εἶχαν τὴν εὐ-
καιρία νὰ γνωρίσουν τὸ καλύτερο, δὲν
εἶχαν γεννηθῆ τέτοιοι. Ἡ Νάνσυ εἶναι
ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῆς γυναί-
κας ποῦ παρασύρθηκε στὸν ἠθικὸ κα-
τήφορο, ποῦ ἂν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σπά-
σῃ τὰ δεσμά της, πιστεύουμε ὅτι στὸ τέ-
λος τῆς εἶναι λυτρωμένη. Πόσο ἀληθι-
νὸ εἶναι καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας αὐτὸ
ποῦ λέει στὴ γεμάτῃ καλωσύνη καὶ εὐ-
γένεια Ρόζα: «ἂν αὐτοὶ ποῦ εἶναι σὰν
κι ἐσένα ἦταν πιὸ πολλοί, αὐτὲς ποῦ
εἶναι σὰν κι ἐμένα θὰ ἦσαν πολὺ λι-
γώτερες»!

★

Ἐπὶ τὸ «Ὀλιβερ Τουῖστ» δὲν λείπει
τὸ χιούμορ. «Ἡ κωμωδία μπορεῖ νὰ εἶ-
ναι ἕνα πολὺ σοβαρὸ πράγμα καὶ νὰ
ἔχῃ ἕνα πολὺ σοβαρὸ σκοπὸ ὀπισθέν
τῆς. Τὰ πρῶτα κεφάλαια τοῦ Ὀλιβερ
Τουῖστ, τὰ κεφάλαια τοῦ ὀρφανοτρο-
φείου, εἶναι μετὰ τῶν καλύτερων ποῦ
ἔγραψε ποτὲ ὁ Ντίκενς»⁽⁶⁾. Κατὰ τὸν
Τζῶρτζ Οὐῖγκ τὸ βιβλίον «ἦταν μιὰ κα-
ταγγελία τοῦ νέου νόμου περὶ πτωχῶν
τοῦ 1834 καὶ μιὰ ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς
ἐκμεταλλείσεως τῶν παιδιῶν ἀπὸ τοὺς
ἐνγλίκους».

Ἐπὶ τὸ 1838 μέχρι τὸ 1841 ἐδημο-
σιεύθηκαν τέσσαρα μυθιστορήματα: «Νί-
κολας Νίκλμπυ», «Τὸ ρολοῖ τοῦ Μίστερ
Χάμφρεϋ», «Τὸ παλαιοπωλεῖον» καὶ
«Μπάρναμπυ Ράτζ».

Μετὰ τὸ ταξεῖδι στὴν Ἀμερικὴ, τὸ
1842, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ τὴ γυναῖκα
του μὲ μεγάλες τιμές, ἔγραψε τὶς «Ἀ-
μερικανικὲς Σημειώσεις», ὅπου περιγρά-
φει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν καινούρ-
για δημοκρατία τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς
δουλείας, καὶ τὸ «Martin Chuzzlewit»
ποῦ, ὅπως ἔγραφε ὁ ἴδιος στὸν φίλο του
Φόρστερ, τὸ θεωροῦσε ὡς τὸ πιὸ καλὸ
ἀπὸ τὶς ἱστορίες του. Ὅπως ὅλα του
τὰ ἔργα, τὸ βιβλίον ἔχει ἕνα ἠθικὸ σκο-
πὸ, νὰ δεῖξῃ ὅτι ὁ ἐγωῖσμὸς καὶ ἡ χα-

(5) K. J. Fielding: Charles Dickens.

(6) R. C. Churchill: Charles Dickens.

μηλή πανουργία έχουν τις θέσεις τους και στις δύο άκτες του 'Ατλαντικού. Για τον Τσέρτσιλλ το βιβλίο είναι το μεγαλύτερο κωμικό έπιτευγμα του Ντίκενς και «...το μεγαλύτερο έργο κωμικού ταλέντου σ' όλη την αγγλική λογοτεχνία». Και συνεχίζει ο διακεκριμένος κριτικός: «Στην περιοχή της κωμωδίας θάζω τον Ντίκενς πάνω από Σαίξπηρ, τον Μπέν Τζόνσον, τον Φήλντιγκ και τον Σμόλλετ, αν και άγνωρίζω, όπως κι ο ίδιος άγνωρίζε, ότι χρωστούσε πολλά σ' αυτούς».

Το «Ντόμπεϋ και Υιός» το άρχισε στο έξωτερικό, αλλά πριν φύγει για τη Λωζάνη οικογενειακώς είχε πει ότι η ιστορία του νέου του έργου έπρεπε να περιτραφή γύρω από το θέμα «υπερηφάνεια». 'Ο Ντόμπεϋ, ο υπερήφανος, τραχύς, πλούσιος έμπορος του Λονδίνου έχει ένα θεό, τον πλούτο, και μια φιλοδοξία, ν' αποκτήσει γιό. 'Ο γιός του γεννιέται, σαν διάδοχος της φίρμας, συγκεντρώνει την άγαπη και τις έλπίδες του Ντόμπεϋ σε τέτοιο βαθμό που ο θάνατος της γυναίκας του περνά σαν άσημαντο γεγονός και η κόρη του Φλωρεντία είναι τόσο περιφρονημένη που μεγαλώνει χωρίς στοργή και αγάπη. «Το αίσημά του για το κοριτσάκι υπήρξε άρνητικό από τη γέννησή του» και όταν παρουσιάστηκε δειλά «ο κ. Ντόμπεϋ σταμάτησε να θηματίζει πάνω κάτω και κύτταξε προς το μέρος της. "Αν είχε κυττάξει με μεγαλύτερο ενδιαφέρον και με πατρικό μάτι μπορούσε να είχε διαβάσει στο ζωηρό της βλέμμα τις παρορμήσεις και τους φόβους που την έκαναν ν' άμφιταλαντεύεται: τη φλογερή έπιθυμία να τρέξει σ' αυτόν να σφιχτή στ' αγκάλιασμά του και κλαίγοντας να του πη «ω πατέρα, προσπάθησε να μ' αγαπήσης, δεν υπάρχει άλλος». Το κοριτσάκι σηκώνει τα δακρυσμένα μάτια του για ν' άντικρύση την παγωμένη έκφραση στο πρόσωπο του πατέρα του, η καρδιά του μένει κλειστή γι' αυτή. 'Εκείνο το «πήγαινε!» άνοίγει μια φοβερή πληγή στην καρδιά της μικρής Φλωρεντίας και ο πόνος της μάς άγγίζει βαθειά. 'Η καρδιά του Ντόμ-

πεϋ πετρώνει με τον θάνατο του μικρού Παύλου και τελικά η έπιχειρηματική άποτυχία και η χρεωκοπία τον οδηγούν στην ταπείνωση και στις τύψεις.

★

Το «Δαυΐδ Κόππερφληντ», που χρονολογικά θρίσκεται μεταξύ των μυθιστορημάτων της νιότης και της ώριμότητός του, έχει άγαπηθή πιό πολύ άπ' όλα τα έργα του. Είναι σχεδόν η βιογραφία του Ντίκενς, γι' αυτό και ο Δαυΐδ είναι ο πιό πειστικός ήρωάς του. Οί άναμνήσεις από τα ευτυχισμένα παιδικά χρόνια στο Τσάταμ συνυφίνονται με σκηνές από το Γιάρμουθ που σε μια έπίσκεψη είχε κατακτήσει την καρδιά του. 'Ο Δαυΐδ, ο Στάρφορθ και η "Έμιλυ μεγάλωσαν χωρίς πατέρα και έχουν «άπειθάρχητη καρδιά», η Μάουτσερ είναι ένα από τα μεγαλύτερα κωμικά δημιουργήματα της φαντασίας του Ντίκενς. Στόν κ. Μικώμπερ έχουμε το πορτραίτο του πατέρα του. 'Η "Άγνη είναι το σύμβολο που δείχνει πώς η αγάπη μπορεί να οδηγήσει τη ζωή του άνδρός στην πληρότητα και σε σκοπούς άνωτερους. Τα περιστατικά ξετυλίγονται άνετα και μέχρι το τέλος συνενώνονται φυσικά και άνεμπόδιστα με τα πρόσωπα. "Ομως οί κριτικές της έποχής δεν ησαν ένθαρυντικές. Οί «Τάϊμς» μόνον την άισιοδοξία του είχαν να έπαινέσουν. «...δταν σηκώνεσαι από έργο του Ντίκενς ξεχνάς ότι υπάρχει κακό στον κόσμο και θυμάσαι μόνον το καλό».

Το «'Ιστορία δύο Πόλεων» είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα. Τα σκηνικά του, το Λονδίνο και το Παρίσι στην έποχή της Γαλλικής 'Επαναστάσεως. "Εχει βασιστή στο όμνυμο έργο του Καρλάυλ, αλλά άντλει συνεχώς και από τη Γραφή. Το θέμα του είναι περισσότερο τρομερό από τα προηγούμενα, αλλά το ενδιαφέρον του συγκεντρώνεται στο ίδιο σημείο, στον πόνο και στην ταλαιπωρία των καταπιεζομένων. 'Επιθυμούσε να κάνη τους άναγνώστες του να μισήσουν κάθε είδος καταπίεσεως. Οί ήρωες μάς παρουσιάζονται περισσότερο με τις πράξεις τους παρά με τους δια-

λόγους. Ὁ Καρλάυλ τὸ χαρακτήρισε θαυμάσιο, ἐνῶ ὁ Οὐίλκυ Κόλλινς ὑπαινίχθηκε ὅτι μποροῦσε νὰ ἦταν καλύτερο.

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ μυθιστορήματα εἶναι τὸ «Μεγάλες Προσδοκίες», ὅπου ὅλο τὸ θάρρος πέφτει στὶς χριστιανικὲς ἀρετὲς ἔλεος, ἀγάπη καὶ συγχωρητικότητα. Μαζὺ μὲ τὸν Πίπ παίρνομε ἕνα μάθημα ἀπὸ τὴ Miss Havisham ποὺ «...κλείνοντας ἔξω τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἶχε κλείσει ἀπείρως περισσότερα... εἶχε ἀποκλείσει τὸν ἑαυτὸν τῆς ἀπὸ χίλιες φυσικὲς καὶ θεραπευτικὲς ἐπιδράσεις...»: Ἡ παραβίασις τῆς τάξεως ποὺ ἔθεσε ὁ Δημιουργὸς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀρρώστεια τοῦ Ντίκενς. Ἡ διήγησις εἶναι ἡ καλύτερη τοῦ Ντίκενς. Ἐπίσης ἡ δομὴ τοῦ ἔργου καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων τύπων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δέκα πέντε μυθιστορήματα — γιατί τὸ «Πίκουικ» κατατάσσεται σ' αὐτά, ἐνῶ τὸ «Μυστήριον τοῦ Ἐντουίν Ντρουίντ» τὸ διέκοψε ὁ θάνατός του— ὁ Ντίκενς ἔγραψε τὰ περίφημα Χριστουγεννιάτικα βιβλία(7), ταξειδιωτικὰ καὶ θεατρικὰ ἔργα, διηγήματα καὶ ἀρθρα, τὴν ἱστορία τῆς Ἀγγλίας γιὰ παιδιὰ. Ἐξέδωσε περιοδικὰ. Ἐπίσης ἔχουν διασωθῆ καὶ συγκεντρωθῆ οἱ διάφορες ὀμιλίαι του.

Ἡ χριστιανικὴ πίστις τοῦ Ντίκενς δὲν φαίνεται μόνον ἀπὸ τὶς προσευχὲς καὶ τὴ «Ζωὴ τοῦ Κυρίου μας», ποὺ ἔγραψε γιὰ τὰ παιδιὰ του. Ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἠθικὴ ἀποτελοῦν τὸ στημόνι τῶν ἔργων του, ὄχι ἀπλῶς διότι οἱ χριστιανικὲς ἀξίες ἦσαν εὐρύτατα ἀποδεκτὲς στὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ κυρίως γιατί ὁ ἴδιος εἶχε πεισθῆ. Στὴ διαθήκη του ἐξορκίζει τὰ παιδιὰ του «νὰ προσπαθῆσουν νὰ ὀδηγηθοῦν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης». Σ' ἕνα γράμμα στὸ νεώτερο γιό του ἔγραψε τὸ 1868 γιὰ «τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς χριστιανικῆς θρησκείας...» καὶ γιὰ τὴν προσευχὴ. «Δὲν τὴν ἔχω ἐγκαταλείψει

ποτὲ καὶ ξέρω τὴν παρηγοριά της». «Ἀναμφιβόλως ἐπίστευε», γράφει ὁ Τζῶρτζ Ὁργουελλ.

★

Ὅσο κι ἂν διαφωνοῦμε μὲ μερικὲς φάσεις τῆς ζωῆς του, ὅπως τὸν χωρισμὸ ἀπὸ τὴ γυναῖκα του, ποὺ ὁ φίλος του Τζῶν Φόρστερ στὴ βιογραφία τοῦ Ντίκενς ἀποσιωπᾷ καὶ κάποιες σχέσεις ποὺ προκάλεσαν ψιθύρους, δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ θαυμάσουμε τὴν ἐκπληκτικὴ προσωπικότητα ποὺ ἀναλώθηκε σὲ ποικιλόμορφη εὐεργετικὴ δράση. Γιατὶ ὁ Ντίκενς δὲν εὗρισκε τὴν ἀνάπαυση παρὰ μόνον, ὅταν χανόταν μέσα στὴ λογοτεχνικὴ του δημιουργία. Ἐπειδὴ εἶχε ὁ ἴδιος ὑποφέρει πολὺ, ἐνοιώθη ἕνα πάθος νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἄλλους. Ἄλλοτε ἔπαιζε θέατρο κι ἄλλοτε ἐδιάβαζε ἀπὸ τὰ ἔργα του σὲ πολυπληθῆ ἀκροατήρια γιὰ φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς, ἂν καὶ ἔπρεπε νὰ ἐργάζεται σκληρὰ γιὰ νὰ στηρίξῃ μιὰ αὐξανομένη οἰκογένεια. Κατὰ τὸ πρῶτο του ταξειδί στὴν Ἀμερικὴ καὶ μετὰ, ἀγωνίστηκε πολὺ γιὰ νὰ καθιερωθῆ τὸ διεθνὲς copyright καὶ προκάλεσε τὶς βίαιες ἐπιθέσεις τοῦ ἀμερικανικοῦ τύπου. Μιὰ κοινωνικὴ δραστηριότης, ποὺ ἀπορροφοῦσε πολὺ ἀπὸ τὸν χρόνον του, ἦταν ἡ προσπάθειά του, μὲ τὴν Ἄντζελα Κούτς καὶ ἄλλους, νὰ βοηθήσῃ παραστρατημένες γυναῖκες νὰ ἀλλάξουν ζωὴ.

Ὁ θάνατος θρῆκε τὸν Ντίκενς δοσμένον στὸ ἔργο του «Ἐντουίν Ντρουίντ» ποὺ δὲν πρόφθασε νὰ τελειώσῃ. Τὸ ἀπὸτομο σβύσιμο αὐτῆς τῆς λαμπρῆς φλόγας θεωρήθηκε ἐθνικὴ συμφορά. Ἄν καὶ ὁ ἴδιος ἤθελε τὴν ταφὴν του πολὺ ἀπλῆ, τὸ ἀγγλικὸ ἔθνος θέλησε νὰ τὸν τιμήσῃ, ἀποθέτοντας τὴ σορὸν του μετὰ τῶν μεγάλων τῆς ἱστορίας του στὸ Ἄθβαϊον τοῦ Οὐέστμίνστερ μὲ μόνη ἐπιγραφή στὴν πλάκα τοῦ τάφου του τὸ μεγάλο ὄνομά του: Κάρολος Ντίκενς.

(7) A Christmas Carol, The Chimes, The Cricket on the Hearth, The Battle of Life, The Haunted Man.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Μία έκβιομηχανιζομένη χώρα για να μπορέση να αποκτήση συναγωνισμό βιομηχανία πρέπει, παράλληλα προς την ένιςχυσι τών επενδύσεων στόν βιομηχανικό τομέα, να δείξη ενδιαφέρον και για τήν συνεχή μόρφωσι, τήν επαγγελματικήν, τών ειδικευμένων εργατῶν. Είναι αὐτονόητον, ὅτι τὸ ἐργατικό δυναμικόν τῶν ἀνειδικευτῶν εργατῶν καὶ τῶν εργατῶν ἐργασιῶν εὐκαιρίας θὰ πρέπει νὰ περιορισθῆ εἰς τὸ ἐλάχιστον. Εἰς τὸν ἑλληνικόν χῶρον παρατηρεῖται κατὰ τὰ τελευταῖα δύο ἔτη μία ἐντατική προσπάθεια καλύψεως τῶν ἀναγκῶν, πού ὑπάρχουν, με τήν δημιουργίαν περισσοτέρων σχολῶν καὶ σχολῶν ταχυρρυθμοῦ ἐκπαίδευσεως κλπ. Ἐξ ἴσου ὅμως θὰ πρέπει νὰ προσεχθῆ καὶ ὁ ειδικευμένος ἐργάτης. Είναι ἀπαραίτητον νὰ δειχθῆ ἐνδιαφέρον καὶ για τήν συνεχή ἀνανέωσι καὶ διεύρυνσι τῶν ἀποκτηθεισῶν ἐπαγγελματικῶν γνώσεων. Ἡ βιομηχανία μόνον ὀφέλη ἔχει νὰ ἀποκομίση ἀπὸ τήν ἐπὶ πλέον μόρφωσιν τῶν ειδικευμένων εργατῶν της. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν θὰ συνιστᾶτο εἰς τὰ σωματεῖα τῶν βιομηχάνων καὶ ἐργοδοτῶν νὰ ἀναλάβουν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν τομέα αὐτόν. Στὴν συνέχεια θὰ ἐκτεθοῦν ὠρισμένες ἀπόψεις, σχετικὰ με τὸν κύκλον αὐτοῦ τοῦ εἴδους προβλημάτων.

Σκοποὶ τῆς μετεκπαίδευσεως ἐργαζομένων στὴν βιομηχανία.

Ὁ ἐργάτης, ὁ ἐργαζόμενος στὴν βιομηχανία ἐργάτης, εἶναι κάτι πολὺ πῶς διαφορετικό ἀπὸ τίς μηχανές τοῦ ἐργοστασίου. Δὲν εἶναι μία μονάδα, πού παράγει, οὔτε ὑπρέτης ἀπλῶς τῶν μηχαν-

ῶν. Είναι μία προσωπικότης. Αὐτὴ ἢ τόσον κοινὴ καὶ τετριμμένη ἀλήθεια εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λαμβάνεται πάντοτε ὑπ' ὄψιν, ὅταν συζητοῦνται θέματα ἐργοστασιακῆς φύσεως. Είναι ἡ θάσις καὶ τὰ θεμέλια ἐπάνω στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ στηρίζεται κάθε προσπάθεια, σχέδιον, μελέτη ἢ πρόγραμμα τοῦ ἐργοστασιακοῦ χώρου. Ἔτσι καὶ ἕνα πρόγραμμα ἐπαγγελματικῆς μετεκπαίδευσεως δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ ἢ νὰ παραμελήσῃ τὴν βασικὴ αὐτὴ ἀρχή.

Τὰ προγράμματα αὐτοῦ τοῦ τομέως ὀφείλουν νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν περιοδικὴν ἐξάσκησι τόσον τῶν σωματικῶν ὅσον καὶ τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἐργαζομένου ἀνθρώπου, για νὰ ἐπιτευχθῆ μία καλλίτερη ἀπόδοσις. Ἡ βιομηχανικὴ μετεκπαίδευσις εἶναι ἐστραμμένη, κατὰ ἕνα κάποιον τρόπον ἀναγκαστικά, περισσότερο πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἀπασχολήσεως τοῦ ειδικευμένου ἐργάτου καὶ παρέχει καινούργιες γνώσεις γύρω ἀπὸ αὐτό. Μία μετεκπαίδευσις ἐργαζομένων ἀποβλέπει στὴν αὐξήσι καὶ ποιοτικὴ καλλιτέρευσι τῆς παραγωγῆς, με τὴν βοήθεια τῶν παρεχομένων πληροφοριῶν. Σχετικὲς ἔρευνες τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ ἐργοστασίου δείχνουν, πῶς μόνον με τὴν συμβολὴ γενικῆς ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως ἐπιτυγχάνονται καλλίτερα ἀποτελέσματα. Για τὸν λόγον αὐτόν πρέπει σὸ πρόγραμμα μετεκπαίδευσεως νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ δίδονται εὐκαιρίες για τὴν ἀνάπτυξι καὶ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργαζομένου ἀνθρώπου. Μία βασικὴ ἐπιδίωξις τῶν προγραμμάτων μετεκπαίδευσεως ἐργαζομένων εἶναι, νὰ βο-

ηθήσουν τὸν ἐργαζόμενον στὴν βιομηχανία, στὸν ταυτισμὸν του μὲ τὸ ἐργοστάσιον, στὸ ὅποιον ἀπασχολεῖται. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ σκοποὶ καὶ οἱ στόχοι τοῦ ἐργοστασίου γίνονται καὶ δικοὶ του. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ταυτοποιήσεως αὐτοῦ τοῦ εἶδους δὲν εἶναι μόνον γιὰ τὸν ἐργοδότη καλὰ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἀπασχολούμενον, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται πλέον πρὸς μεγαλύτεραν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, πού καὶ ὁ ἴδιος θεωρεῖ δικό του. Προϋπόθεσις θεβαίως εἶναι, ὅτι ὁ ἐργοδότης δὲν ἀναμένει πάντοτε τὴν κρατικὴν ἐπέμβασι γιὰ τὴν βελτίωσι τῆς θέσεως τοῦ ἐργαζομένου (κοινωνική, οἰκονομική κλπ.), ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἀναλαμβάνει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πρωτοβουλία καὶ εἰς τὸν τομέα αὐτόν. Ἐργοστάσιον, πού ἀπασχολοῦν σημαντικὸν ἀριθμὸν ἐργαζομένων καὶ σκοποῦν τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξί τους, ἔχουν ἀνάγκη τῶν συμβουλῶν εἰδικῶν, ὅπως ψυχολόγων, φυσιολόγων τῆς ἐργασίας, κοινωνιολόγων κλπ. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν προγραμματισμὸ καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς μετεκπαιδεύσεως ἐργαζομένων, γιὰ νὰ εἶναι γόνιμος καὶ νὰ φέρῃ καρπούς.

Τί χρειάζεται ἡ μετεκπαίδευσις τῶν ἐργαζομένων;

Ἡ ἐποχὴ μας διακρίνεται γιὰ τὴν ἀδιάκοπη καὶ ταχυτάτη ἐξέλιξι τῆς τεχνικῆς. Τὰ δημιουργήματά της εἶναι τόσα, πού ἀδυνατεῖ κανεὶς νὰ τὰ περιγράψῃ ὅλα. Κάθε ἡμέρα παρουσιάζεται καὶ κάτι καινούργιον στὸν βιομηχανικὸ τομέα. Ἡ παραγωγή βιομηχανικῶν ἀγαθῶν γίνεται μὲ μηχανὲς καὶ τακτικὴ, πού ἀλληλοδιαδέχονται ἢ μία τὴν ἄλλην σὲ πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα. Αὐτὸ σημαίνει, πὼς ἡ βιομηχανία χρειάζεται ἐργατικὸν δυναμικόν, πού εἶναι σὲ θέσι νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν μηχανή, πού μόλις ἐμφανίσθηκε στὴν ἀγορά, χωρὶς μεγάλη ἀπώλεια χρόνου. Ὁ ἐργοδότης, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ κατέχῃ ἀσυναγώνιστον θέσι, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διαθέτῃ προσωπικὸν μὲ πολὺ καλὴ κατάρτισι. Ἄλλοίμονον στὸν παρα-

γωγόν, γιὰ νὰ ἀναφέρωμεν ἓνα παράδειγμα, πού μεταφέρει τὸ 1970 τὰ προϊόντα του ἀπὸ τὸν τόπον παραγωγῆς στὸν τόπον καταναλώσεως, μὲ «βοϊδάμαξαν», ὅσον μικρὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀπόστασις. Ἄλλοι θὰ τὸν προλάβουν, χρησιμοποιοῦντες ταχύτερα μέσα, καὶ θὰ τοῦ κλείσουν τὴν ἀγορά. Τὸ βασικὸν μέλημα τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς μετεκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων εἶναι ἡ ἀρτία κατάρτισίς τους στὰ τελευταῖου τύπου χρησιμοποιούμενα μέσα παραγωγῆς. Καὶ μάλιστα προτοῦ θεθοῦν σὲ λειτουργία. Μὲ τὸν νέον τύπον μηχανήματος θὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφὴ καὶ θὰ ἐκπαιδευτοῦν σὲ αὐτὸ ὅλοι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ ἀντικείμενον αὐτὸ παλαιότερου τύπου καὶ ἓνας ἀριθμὸς ἐργαζομένων σὲ συγγενῇ ἢ ὅμοια μηχανήματα. Μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν περισσότερων ἔχει ἡ διευθύνσις τοῦ ἐργοστασίου τὴν δυνατότητα ἀντικαταστάσεως, σὲ περίπτωσι ἀσθενείας, ἀδειάς κλπ. Συγχρόνως ὅμως δὲν παρατηροῦνται ἐπιπτώσεις στὴν παραγωγή, οὔτε μεταβολὲς στὴν ποιότητα τοῦ βιομηχανικοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ βιομηχανικὴ μονάδα εἶναι σὲ θέσι νὰ συναγωνισθῇ ἢ παραμένει ἀσυναγώνιστος στὴν πρώτη θέσι. Καὶ τὰ δύο ἀποτελοῦν σήμερα βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ τὴν βιομηχανικὴ ἀνάπτυξι ἑνὸς κράτους καὶ τὴν ἀνύψωσι τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἑνὸς λαοῦ.

Οἱ εἰδικευμένοι ἐργαζόμενοι μὲ τὴν μετεκπαίδευσιν κατέχουν τίς τελευταῖες ἐξελίξεις τοῦ τομέως ἀπασχολήσεώς τους. Παράλληλα καταρτίζεται καὶ προπαρασκευάζεται ἡ ὁμάδα τῶν ἐργατῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ ἀναλάβουν μία περισσότερον ὑπεύθυνη θέσι. Ἡ μελλοντικὴ ἡγεσία τῶν ἐργοστασιακῶν τμημάτων προετοιμάζεται κατὰ τὸν καλλίτερον καὶ καταλληλότερον τρόπον. Οἱ ἱκανώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐργάτες προωθοῦνται καὶ ἔτσι ἀναπτύσσουν ὅλες τίς ἱκανότητές τους. Τὸ μεγαλύτερον ἀλλὰ καὶ σπουδαιότερον πλεονέκτημα εἶναι, ὅτι δὲν ἀποτελοῦν ξένον σῶμα οἱ μελλοντικοὶ ἡγέτες, ἀλλὰ εἶναι γέννημα τοῦ ἐργοστασίου καὶ τῆς ἐργοστασιακῆς ζωῆς.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ μετεκπαίδευσις τῶν ἐργαζομένων περιλαμβάνει δύο μεγάλους κύκλους ἐνδιαφερόντων. Ὁ ἕνας παρέχει ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον γνώσεις περὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐιδικευμένου. Βοηθεῖ τὴν ἐφαρμογὴν τους στὴν συγκεκριμένη μορφή τῆς ἐργασιασικῆς ἐργασίας. Δείχνει τρόπους διευρύνσεως καὶ πλουτισμοῦ τῶν ἐτοιμοτήτων καὶ ἱκανοτήτων τοῦ ἐιδικευμένου ἐργάτου.

Ὁ ἄλλος κύκλος, ἐξ ἴσου σημαντικὸς καὶ ἀπαραίτητος, εἶναι ἡ γνώσις τῶν συνανθρωπίνων σχέσεων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν σχετικῶν μελετῶν καὶ ἐρευνητῶν στὴν βιομηχανικὴ πραγματικότητα. Ὁ δεῦτερος κύκλος, τῶν συνανθρωπίνων σχέσεων, θὰ τονισθῆ ὅσον καὶ ὁ καθαρὰ ἐπαγγελματικὸς κύκλος. Πρέπει νὰ παρουσιασθῆ καταλλήλως στὴν μελλοντικὴ ἡγεσία. Ὁ πλέον ἐιδικευμένος, ὁ τελειότερος στὴν ἐργασία του, ἐργαζόμενος ἡγέτης, δὲν πρόκειται νὰ ἔχῃ ἐπιρροὴ καὶ νὰ φέρῃ τὰ ἀποτελέσματα ποῦ πρέπει, ἐὰν δὲν γνωρίζῃ καὶ δὲν ἐφαρμόζῃ στοιχεῖα τῶν συνανθρωπίνων σχέσεων. Περιττὸν νὰ ἀναφερθοῦν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς πραγματικότητος. Εἶναι γνωστότατα σὲ ὅλους.

Προϋποθέσεις καὶ βοηθητικὰ μέσα τῆς μετεκπαιδεύσεως ἐργαζομένων.

Τὸ πρόγραμμα μετεκπαιδεύσεως ἐργαζομένων θέλει μελέτη, κατάλληλον προετοιμασία, καὶ πρέπει νὰ ἐκπληρωθῇ ὠρισμένους ὄρους, γιὰ νὰ εἶναι ἐφαρμόσιμον καὶ νὰ ἔχῃ ἐπιτυχίαν. Τρεῖς κυρίως βασικὲς προϋποθέσεις πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὡς ὅψιν κατὰ τὸν καταρτισμὸν ἐνὸς προγράμματος μετεκπαιδεύσεως ἐργαζομένων.

α) Τόσον οἱ μέθοδοι, ὅσον καὶ τὰ χρησιμοποιούμενα βοηθητικὰ μέσα κατὰ τὴν μετεκπαίδευσιν, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνουν τίς διανοητικὲς ἱκανότητες τῶν ἐκπαιδευομένων. Ἡ ἀντίληψις, ἡ μνήμη, ἡ ἱκανότης προσλήψεως καὶ ἐντυπώσεως τῶν μετεκπαιδευομένων πρέπει νὰ εἶναι σὲ γενικὴ μορφή γνωστές στὸν

καταρτίζοντα τὸ πρόγραμμα μετεκπαιδεύσεως.

β) Τὸ ἀντικείμενον μελέτης, γιὰ τὸ ὁποῖον ἄλλωστε γίνεται ἡ μετεκπαίδευσις, πρέπει νὰ εἶναι σαφῶς καὶ ἀκριβῶς καθωρισμένον. Ἐφ' ὅσον γίνεαι αὐτὸ θὰ ἐκλεγοῦν μέθοδοι καὶ βοηθητικὰ μέσα, ποῦ θὰ ἀνταποκρίνονται τελείως πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦ προγράμματος ἐπιμορφώσεως.

γ) Ἐνα πρόγραμμα ἐπαγγελματικῆς μετεκπαιδεύσεως εἶναι φυσικὸν καὶ ἐπόμενο νὰ ἀποτελῇ οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνσι γιὰ τὸ ἐργοστάσιον καὶ γενικῶς τὴν βιομηχανίαν. Γιὰ νὰ μῆν προστεθοῦν τὰ οἰκονομικὰ αὐτὰ θάρη στὸ παραγόμενον εἶδος, δηλαδὴ στὴν τιμὴ παραγωγῆς καὶ κατόπιν καταναλώσεως⁽¹⁾, θὰ πρέπει νὰ διατηρηθοῦν στὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ἐπίπεδον. Αὐτὸ εἶναι δυνατόν, ἐὰν ἡ μελέτη τοῦ προγράμματος ἀνατεθῆ σὲ ἐιδικοῦς καὶ καταλλήλους ἐπιστήμονες, οἱ ὅποιοι, κατόπιν μελέτης, μποροῦν νὰ προτείνουν τὴν σωστὴ λύσιν ἢ ἕνα παραδεκτέον τουλάχιστον τρόπον ἐπιλύσεως τῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς τοῦ θέματος.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις μιᾶς χώρας εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις γιὰ τὴν ἀνύψωσι τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου ἐνὸς λαοῦ. Δὲν ἄρκει ὅμως μόνον ὁ ταχὺς ρυθμὸς ἀναπτύξεώς της. Χρειάζεται καὶ ὁ ἐξοπλισμὸς τῆς ἀναπτυσσομένης βιομηχανίας μὲ τὰ τελειότερα μηχανήματα, ποῦ παράγονται καὶ κυκλοφοροῦν. Παράλληλα ὅμως θὰ συμ-

1. Ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς πωλήσεως καθιστᾷ ἕνα βιομηχανικὸν προϊόν συναγωνισμόν. Σήμερα μάλιστα, μὲ τὸν γενικῶς σὲ μεγάλον βαθμὸν παρατηρούμενον συναγωνισμόν, τόσον τῶν ἐγχωρίων, ὅσον καὶ τῶν βιομηχανιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀποτελεῖ μεγάλον κίνδυνον, γιὰ τὴν ἀναπτυσσομένη βιομηχανία, ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς παραγωγῆς. Βιομηχανία, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ σὲ χαμηλὰ ἐπίπεδα τὸ κόστος παραγωγῆς κινδυνεύει νὰ ἀποκλεισθῆ, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν διεθνή ἀγορᾶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς ἐγχωρίας ἀγορᾶς. Ποτὲ θέσια δὲν ἐπιτρέπεται χαμηλὴ τιμὴ παραγωγῆς εἰς θάρος τῆς ποιοτικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ βιομηχανικοῦ προϊόντος.

θαδίξη καὶ ἡ διαρκῆς μετεκπαίδευσις τοῦ ἐργαζομένου εἰδικευμένου, γιὰ νὰ καταστή ἡ ὑπὸ ἀνάπτυξιν εὐρισκομένη βιομηχανία ἱκανὴ νὰ συναγωνισθῆ τις ξένες βιομηχανίες στὸν χῶρο τῆς ἐντοπίας καὶ τῆς διεθνούς ἀγορᾶς.

Γ. ΚΩΣΤΑΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μόνον μερικὲς ἐργασίες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ χρησιμοποιήθησαν:

1. Bornemann, E.: Betriebspsychologie. Wiesbaden 1967.
2. Brown, J. A. C.: The Social Psychology of Industry.
3. Drucker, P.: The new Society NY 1949.
4. Friedmann, G.: Zukunft der Arbeit. Köln 1953.
5. Ghiselli, E. and Brown, C. W.: Personal and industrial Psychology. N.Y. 1955.
6. Κωστάκη, Γ.: Προβλήματα τῆς Ψυχολογίας τοῦ ἐργοστασίου. «ΑΚΤΙΝΕΣ», Δεκέμβριος 1967.
7. Κωστάκη, Γ.: Τὸ ἐργοστάσιον ὡς παράγων ἀγωγῆς. «ΑΚΤΙΝΕΣ», τεύχος 297, 1969.
8. Κωστάκη, Γ.: Τάσεις εἰς τὴν σύγχρονον ψυχολογίαν τοῦ ἐργοστασίου. «ΑΚΤΙΝΕΣ», Μάιος 1969.
9. Mayer, A.: Die soziale Rationalisierung des Industriebetriebes. München 1951.
10. Mayer, A.: Gefährdung und Chance unserer Jugend. Die deutsch Berufs-u. Fachschule Heft 5, 1960.
11. Walther, L.: Arbeitspsychologie. Luzern 1950.

ΘΑ 'ΡΘΕΙΣ

Εἶσαι τὸ ἀόρατο ποτάμι ποὺ περνᾶ
κι' ἀνοίγει ὀλοένα νέα κοίτη μέσα μου.
Τὰ χεῖλη σου δὲν ἔχουν ἀμμουδιές
κι' ἄνθη ποὺ ὄνειρεύονται, παρὰ βραχῶδεις
ὄχθες ποὺ δέχονται ἀγριοπούλια μοναχά.
Καίγονται μέσα μου τὰ σπλάχνα κι' ἐσὺ τρέχεις,
σᾶν πράγματι ν' ἀδιαφορεῖς, ποὺ μένω ἀκα-
τοίκτης
ἀπὸ τὴ φωτεινὴ ὀμίχλη σου.
"Ὁμως ἐγὼ δὲν ἀπελπίζουμαι. Οἱ ὄχθες σου
ὄλο καὶ πιὸ πολὺ πλαταίνουν μέσα μου.
Κάποτε θὰ 'ρθεῖς σᾶν κατακλυσμὸς ὑδάτων
νὰ πλημμυρίσεις κάθε χῶρο, διώχνοντας
τὴν πείνα καὶ τὴ δίψα ποὺ θεριεύουν
ἀπ' τὴν παρατεινόμενη ἀπουσία σου.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Ο ΑΡΧΑΪΩΝ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Και τὸ βιολί σου ἄς παίζεται
μ' ἀρχαῖες φωνές καὶ νέες
καὶ μὲ φωνές βυζαντινές
καὶ μὲ φωνές τῆς Δύσης.

Γ. Βερίτης

α. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ ΣΤΗ ΡΩΜΗ

Τέλη τοῦ Μάη, μιά χρονιά,
Γιορτάσαμε Πεντηκοστή στὴ Ρώμη.
Παντοῦ, Ξεχειλοῦσαν τ' ἄσπρα κρίνα
Κι' οἱ καμπάνες διηγόνταν ἐκτενωῶς
Τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ.
Ἦταν κι' οἱ βέσπες καὶ τὰ τράμ
Ποῦ γκρέμιζαν τὴν ψυχὴ
Στὸ σκληρὸ τους θόρυβο,
'Αλλά:
Στις πανέμορφες ἐκκλησίες τῆς Ρώμης
'Ἡ γλυκιὰ ἡσυχία ἀναπολοῦσε
Τῆ δόξα τῶν περασμένων.
«Ἐδῶ, κύριοι», ἔλεγε ὁ Ξεναγός,
«Ἐδῶ, βλέπετε τὸ πρῶτο χρυσάφι
»Ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ στὴν Εὐρώπη,
»Τὸ ἔστειλε ὁ βασιλιάς τῆς Ἰσπανίας».
Σήκωνε ψηλὰ τὸ χέρι
Κι' ἔδειχνε τὸ ταβάνι
Τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναχράντου.
«Κι' αὐτὴ ἐδῶ, κύριοι, ἡ εἰκόνα
»Εἶναι ζωγραφισμένη ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ χέρι
»Τοῦ εὐαγγελιστῆ Λουκά!».
Κι' εὐλαβικά, ἔκανε τὸ σταυρὸ του
Μπροστὰ στὸ πολυκαιρισμένο εἰκόνημα
Ποῦ ἀναπαύονταν κι' αὐτὸ
Μέσ' τῆ λευκότητά τῶν κρίνων τῆς Ἰταλίας.
«Αὐτὸς ἐδῶ, κύριοι, τὸν βλέπετε πόσο
»εἶναι φρέσκος κι' ὁμορφος; Τρεῖς αἰῶνες
»ἀναπαύεται μέσα στὴ γυάλινη κάσα του καί,
»τὸ βλέπετε! Δὲν ἔχασε τίποτα ἀπ' τὴν

»ἀρχικὴ του ὁμορφιά: κλασικὸς τύπος

»τῆς Νάπολης».

Κι' ἔδειχνε, ὁ Ξεναγός, τ' ἁγιασμένο σῶμα
Τοῦ νεαροῦ καλόγηρου
Ποῦ, τρεῖς αἰῶνες,
Πορεύεται μέσα στὸ χρόνο καὶ στὴ φθορὰ
Μ' ἄφθαρτο τὸ γλυκὸ νεανικὸ του πρόσωπο,
Τὰ χέρια του δεμένα, τρεῖς αἰῶνες, σὲ προσευ-
χή.

Οἱ Ἀμερικάνοι, τὸν κοίταξαν
Χωρὶς νὰ τὸν πολυπιστεῦσουν.
'Εμεῖς, οἱ δύο Ἕλληνες, σκύψαμε καὶ μ' ἀγάπη
'Ἀσπαστήκαμε τὸ θνητό, ἄφθαρτο σκῆνωμα.

Στὴν πρωϊνὴ λειτουργία, ὁ Ἐπίσκοπος μᾶς
ἔρρανε
Μὲ ροδοπέταλα ἀπ' τὰ κόκκινα ρόδα τῆς Ρώ-
μης

Ποῦ δὲν ἔχουν πιεῖ νερὸ
'Αλλὰ τὸ αἷμα τῶν Μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ.
Κι' ὅταν ἔδυσε ὁ ἥλιος, πίσω ἀπ' τὰ βουνά,
Στὴ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Πέτρου—
Καί, γύρω μας, φτερούγιζε, ἡ γιγάντια ψυχὴ
Τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου—
'Ανάψανε ὅλοι οἱ πολυέλαιοι.
Στὸ θάθος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας,
'Ο Πίος ξεχώριζε ὀλομόναχος
Πάνω ἀπ' τὸ πηγμένο πλῆθος
Τῶν ἐθνικοτήτων,
Μὲ τὰ ποικίλα λάβαρά τους.
Ξεχώριζε, σὰ μιὰ μικρὴ, ἀσήμαντὴ
'Ἀσπρη κουκκίδα
Ποῦ θάβαζε τέλος

Σε κάποια από αιώνες άρχιμισμένη φράση
Του όλόχρυσου βιβλίου της Χριστιανοσύνης.

Κι' αλήθεια, εκείνη ή μικρή, άσημαντη,
"Άσπρη κουκκίδα
"Έκλεινε τό κεφάλαιο:
"Ο κόσμος τών εύγενών Ρωμαίων,
Τέλειων" έδώ.
Κι' ή αύστηρή, λιτή τους γλώσσα,
Πού τή δανείστηκε ή Δύση για νά μάς διηγηθεί
Τά μεγαλεία του Θεού,
"Άνοιγε τά πανιά της
Πρός τή λησμοσύνη.
Κι' άρχιζε μι' άλλη εποχή,
Μιά νέα, άρχιζε, Πεντηκοστή.
Πάρθοι και Μήδοι κι' Έλαμίτες
και οι κατοικούντες τήν Μεσοποταμίαν
έχετε γειά!
"Έρχονται οι άλλοι: οι Κορεάτες κι' οι Ταϊ-
λανδέζοι,
"Ινδοί και "Ινδονήσιοι, Κινέζοι και "Ιάπωνες
και τά έβένινα παιδιά της "Αφρικής
για νά μάς ιστορήσουν, σέ καινούργιες γλώσ-
σες.

τά μεγαλεία του Θεού.
"Εκείνη ή μικρή, άσημαντη,
"Άσπρη κουκκίδα
Πού ήταν ό Πίος,
Στέκεται, στή μνήμη μου, ένα παθητικά
Συγκινητικό όρόσημο
"Ανάμεσα στό χτές, πού τό άγαπώ
Και στό αύριο, πού δέν τό ξέρω
Και πού, έλπίζω, νά μήν άντικρύσω,
Τήν άγνωστη όψη του,
Παρά μόνο εκεί
Πού τή βλέπει τώρα
"Ο Πίος.

6. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ.

"Εδώ, τίποτα δέν έχει αλλάξει,
Παρεκτός άπ' τά μεγάφωνα,
Πού, αύτά,
Δέν ύπήρχαν τήν εποχή του Βυζαντίου.
"Η μικρή, πρόσχαρη πολιτεία στέκεται,
Σάν τό κορίτσι με τό κολληριστό του φόρεμα,
Μηροστά στό κύματα του Αιγαίου.
Πουλιά γεμίζουν τόν άέρα,
Τ' άγουρα σůκα σκορπώνε
Τή μυρωδιά του καλοκαιριού.
Τά ίδια δίχτυα,

Μόνο πού τώρα ή κλωστή είναι νάυλον
Και πού είχαν άλλοτε οι ψαράδες:
Μικρούτσικη τρύπα για τό γόνο,
Μεγαλύτερη για τήν άθερίνα—
Κίτρινα, πράσινα, πορτοκαλλιά και ρόζ,
Κρέμονται στό μουράγια και στεγνώνουν.
Καί, στήν εκκλησιά, κρέμονται, σειρές,
Τά χρυσά καντήλια,
Έχειλα με τό λάδι της έλιās.
"Ο Δεσπότης, στό χρυσά ντυμένος κι' αυτός,
Δέ μάς ραίνει με ροδοπέταλα.
"Αλλά, σάν τά στρογγυλά, γυαλιστερά βότσαλα,
Πού θάπεφταν στό γαλανό τό πέλαγο
Και θά μάς γέμιζαν
Με δροσάτους άφρούς,
"Ενα - ένα πέφτουν γύρω μας,
"Απ' τά χείλη του ψάλτη,
Τά νησιά της ποιμαντικής του έξουσίας:
Σύρος, Τήνος, "Ανδρος, Κέα, Μήλος και Μύ-
κονος...
"Ομορφα, στρογγυλά βότσαλα της έλληνικής
θάλασσας
Πού τά παίζει μι' άγάπη στό χέρια του
"Ο Δεσπότης
Κι' άπολαμβάνουμε κι' έμεις τή χαρά του.

Είν' όλα τόσο άνάλλαχτα έδώ πού,
"Αν Ξυπνούσε τώρα
"Ο Μαρμαρωμένος Βασιλιάς,
Θά τ'όξερε, χωρίς νά μάς ρωτήσει
"Οτι βρίσκεται στό σωτήριο έτος
Χίλια τετρακόσια τόσα!
Παρεκτός, βέβαια, άπ' τά μεγάφωνα
Πού αλλάζουν τίς φωνές τών "Αποστόλων
Και γίνεται άκαρδο μέταλλο
"Ο Παύλος,
"Ακαταληψία
"Ο ένθουσιασμός του Πέτρου
Κι' ό γλυκός τενόρος, ό "Ιωάννης,
Γίνεται λυπητερά βραχνός.
"Εκτός, λοιπόν, άπ' τά μεγάφωνα
Κι' άπ' τό άνοστο ντύσιμο
Του εκκλησιάσματος,
"Ο Μαρμαρωμένος Βασιλιάς,
"Αν Ξυπνούσε,
Θά τ'άβρισκε όλα ίδια,
"Οπως τ' άφησε.

Χαιρετώμαστε και παρακολουθούμε τή λειτουρ-
γία.
Ντρέπομαι για τ' άχαρά μου ρούχα μπροστά

στην άστραφτερή στολή του Βασιλιᾶ:
Χρώματα, χρώματα, χρώματα!
Κάποια στιγμή, στήν Ὁραία Πύλη,
Μ' ἄσπρο χιτῶνα,
Στέκεται ἕνας ἀπ' τοὺς ἀποστόλους.
Ποιὸς εἶναι;
Τὸν βλέπουμε μαζί,
Ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλιάς κι' ἐγώ,
Κοιταζόμεστε:
«Ὁ Ἰωάννης;» Μὲ ρωτᾷ χαμογελαστὸς ὁ
Βασιλιάς.
Κι' εἶναι ἀπίστευτο πόσο ζωντανὰ μένουν,
ὡς σήμερα, τὰ μάτια του.
Τοῦ χαμογελῶ κι' ἐγώ:
«Μᾶλλον ὁ Ἰωάννης...
«Ἄν καὶ θὰ προτιμοῦσα νὰ ἦταν ὁ Παῦλος».
«Γιατί;»
«Δὲν ξέρω πὼς νιώθετε, ἐσεῖς...».
(Τί νὰ τὸν ἀποκαλέσω: Καίσαρ, Αὔγουστε,
Μεγαλειότατε,
Πρόεδρε, Σύντροφε;).
Ξαναρχίζω:
«Δὲν ξέρω πὼς νιώθεις ἐσύ,
» Ἀδελφέ μου Βασιλιά,
» Ἀλλὰ ἐγώ,
» Νιώθω πάντα πολὺ «τῶν ἐθνῶν...».
» Κι' ὅμως! Μοῦ ψιθυρίζει ὁ Βασιλιάς
καὶ τὰ μάτια του λάμπουν
σὰν τὴν ἀστραφτερή στολή του:
» Δὲν εἶναι οὔτε ὁ Παῦλος, οὔτε ὁ Ἰωάννης,
» οὔτε καὶ τὸν ἔχω ποτέ μου ἀνταμώσει
» στήν Ἁγιά Σοφιά».

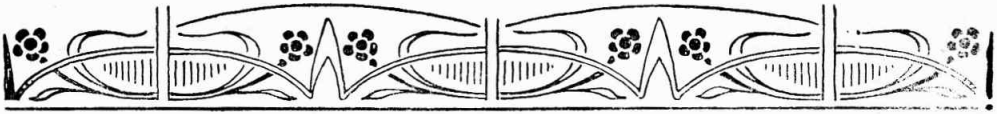
Βλέπω ἄλλη μιὰ φορά, μὲ προσοχή,
Τὴ λιγνή, ἄσπρη φηγούρα
Ποῦ στέκεται στήν Ὁραία Πύλη.
Ἔχει δίκιο, ὁ Βασιλιάς:
Δὲν εἶναι οὔτε ὁ Παῦλος, οὔτε ὁ Ἰωάννης,
οὔτε εἶν' ὁ Πέτρος, οὔτ' εἶναι κανεὶς
ἀπ' τοὺς χαρισματοῦχους
τῆς πρώτης Πεντηκοστῆς,
οὔτε καὶ θὰ μπορούσε νὰ τὸν εἶχε
ποτέ του ἀνταμώσει στήν Ἁγιά Σοφιά,
ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλιάς.

Τὸν γνωρίζω τόσο καλά:
Εἶναι ὁ Ἀπόστολος τοῦ Εἰκοστοῦ Αἰῶνα
Ποῦ ἴσως νὰ εἶμαι σὲ θέση νὰ τὸν Ζήσω
Πιὸ ἔντονα καὶ πιὸ ἀληθινὰ
Ἄπ' τὸν Πέτρο, τὸν Παῦλο, τὸν Ἰωάννη...
Γιατί οἱ καρδιές μας χτυπᾶνε
μὲ τὸν ἴδιο
ἀστροναυτικὸ ρυθμὸ
Τοῦ σωτηρίου ἔτους: Χίλια ἑνιακόσια ἐξήντα
τόσα.

Πὼς νὰ τὸ πῶ
στὸ Μαρμαρωμένο Βασιλιά
Καὶ νὰ τὸν ταράξω
στὸ γλυκό του
τ' ὄνειρο;

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ ποιημάτων «Ὁ
Μῆνας Ἰούλιος»).

ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

ΠΑΙΖΕΙΣ ΑΧΡΩΜΑ Ἡ ΓΕΝΝΑΙΑ;

«Ὡς τὴν τελευταία σου ὥρα νὰ φροντί-
ζης τὸν ἑαυτό σου, ὅπως ὁ ἀγαματοποιὸς
τὸν πηλό του. Νὰ τὸν δουλεύης, πασχίζον-
τας νὰ τοῦ δώσης τὴν ἐντελέστερη, τὴν
εὐγενέστερη μορφή... Ἡ μέγιστή σου εὐθύ-
νη εἶναι ἡ προσωπικότητά σου. Ἀπάνω
καὶ πρώτα ἀπ' ὅλα νὰ δουλεύης, νὰ τορνεύ-
ῃς τὴ μορφή της, σὲ κάθε λεπτομέρεια,
ἀκόμα καὶ τὴν πιὸ κορυφή».

Λόγος σωστός, πὺν προτείνει στὰ νιάτα
τὸν εὐγενέστερο ἀγῶνα. Οἱ περισσότεροι
ὅμως νέοι ἀποδίδουν τὴν σύνθεσι τῆς
πνευματικῆς τους ζωῆς σὲ αἴτια ἀνεξάρ-
τητα ἀπὸ τὴν θέλησί τους, στὴν κληρονο-
μικότητα, στὸ περιβάλλον τους.

Ὡς ἓνα σημεῖο ἔχουν δίκαιο. Ἀπόλυτα
ἐλεύθεροι, φυσικά, δὲν εἶσθε. Ἐνεργεῖτε
πάντοτε μέσα σὲ περιορισμούς. Ἡ κληρο-
νομικότητα, ἡ ἀνατροφή πὺν σᾶς ἔδωσαν,
ἡ κοινωνική σας τοποθέτησις σᾶς περιο-
ρίζουν, ὅπως περιορίζει τὸ ὄργανο τὸν καλ-
λιτέχνη. «Μὲ ἓνα καὶ ὠρισμένο ὄργανο θὰ
παίξῃ ὁ καθένας τὸ κομματάκι του, μέσα
στὴ ζωή. Ἄλλο δὲν ἔχει. Τί καὶ πὼς θὰ
παίξῃ ὅμως, αὐτὸς τελικά θ' ἀποφασίση.
Μὲ δική του πρωτοβουλία καὶ δική του εὐ-
θύνη. Καὶ γιὰ τοῦτο ἄλλος παίζει ἀχρῶμα,
δειλά, κοντά καὶ ἄλλος ζωηρά, γενναῖα, ἔ-
ξυπνα. Ἄλλοτε κάτι ξεχωριστό, οὐσιαστι-
κό, ἐνδιαφέρον ἄλλοτε πάλι κάτι τετριμ-
μένο, πεζό, ἀσχημο. Πολλὲς φορὲς, βέβαια,
μεγάλο μέρος τῆς ἀποτυχίας ὀφείλεται στὴν
κακὴ κατασκευὴ τοῦ ὄργανου· στὸ εὐτελὲς
ὕλικό ἢ στὰ ρήγματά του. Ἄλλες τόσες ὅ-
μως ἢ καὶ περισσότερες φορὲς τὸ βρισκόμε-
βολικό νὰ ἀποδίδουμ στὸ ὄργανο τὶς εὐ-
θύνες γιὰ τὴν δική μας ἀμέλεια ἢ ἀδε-

ξιότητα. Γιατί πάντοτε ἀπαιτεῖται ὄχι μό-
νον γνώσις, ἀλλὰ καὶ θάρρος γιὰ ν' ἀνα-
γνωρίση κανεὶς ὅτι ἀπὸ ἓνα σημεῖο
καὶ πέρα, αὐτὸ πὺν εἴμαστε
καὶ αὐτὸ πὺν μποροῦμε νὰ γί-
νουμε, εἶναι ἔργο δικό μας...».

Ναί, ἀπαιτεῖται θάρρος γιὰ νὰ ἀναλά-
βετε τὶς εὐθύνες σας καὶ στὸ θέμα
τῆς διαπλάσεως ἐνὸς γενναίου καὶ ἀκεραίου
χαρακτήρος. Τὰ νιάτα ὅμως εἶναι ἡ ἡλικία,
πὺν ἀναλαμβάνει εὐθύνες. Καὶ δὲν εἶναι
ἀπὸ τὶς μικρότερες εὐθύνες ἡ δημιουργία
ἐνὸς καλοῦ χαρακτήρος, σὲ μιὰ ἐποχὴ πὺν
δὲν βοηθᾷ νὰ δημιουργηθοῦν... καλοὶ χα-
ρακτήρες! Καὶ ἀκόμα κάτι: σὲ καιροὺς
πὺν σπάνια χειροκροτοῦνται οἱ ἀκεραῖοι
χαρακτήρες!...

Κι' ὅμως, ἀπὸ σᾶς, κατὰ κύριο λόγο, ἐ-
ξαρτᾶται νὰ βγάλετε πέρα ἓναν τέτοιον ἀ-
γῶνα. Νὰ παρουσιάσετε στὸ περιβάλλον
σας κάτι ξεχωριστό, οὐσιαστικό, ἐνδιαφέ-
ρον· ὄχι κάτι τετριμμένο, πεζό, ἀσχημο.
Νὰ μορφώσετε μὲ ἐπιμέλεια καὶ ζῆλο, μὲ
συνεχεῖς προσπάθειες, χωρὶς ἢ ἀπαισιοδο-
ξία νὰ σᾶς κάμπτη, μιὰ εἰλικρινῆ, ἀκεραία,
γνήσια προσωπικότητα. Καὶ ὄχι παρασυρό-
μενοι ἀπὸ τὰ ρεύματα τοῦ καιροῦ μας,
ν' ἀκολουθήσετε τὸ εὔκολο, τὸ πεπατημένο,
τὸ συμβατικό: Τὴν ἀνειλικρινεῖα ὁ ἓνας,
τὸ ἄδικο, πὺν ὀδηγεῖ στὸν εὔκολο πλουτι-
σμό, ὁ ἄλλος, τὸ ἀνέντιμο παιγνίδι στὸν
γάμο ὁ τρίτος κ.ο.κ. Ἡ ἀντίθετη ὅμως πο-
ρεία, ὅπου μάχες σκληρὲς θὰ δώσετε, ὀ-
δηγεῖ σὴν κορυφή: στὴν «ἄρτια»
π ρ ο σ ω π ι κ ὴ τ η τ α !

Ι. Γ. Α.

Τὰ βιβλία

Δ. Κωτσάκη, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: ΥΠΑΡΧΕΙ ΖΩΗ ΕΙΣ ΑΛΛΟΥΣ ΑΣΤΕΡΑΣ; (Μία ἔρευνα μεταξύ πλανητῶν, ἀπλανῶν καὶ γαλαξιών). Ἔκδοσις τρίτη ἀναθεωρημένη καὶ ἐνημερωμένη, Ἀθῆναι 1970.

Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας κ. Κωτσάκη, τὸ ὁποῖον ἐκυκλοφόρησε εἰς α' ἔκδοσιν τὸ 1954, κυκλοφορεῖ ἤδη εἰς τρίτην ἔκδοσιν ἀναθεωρημένην καὶ ἐνημερωμένην.

Τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως ζωῆς εἰς ἄλλους ἀστέρας προκαλεῖ τὴν περιέργειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον κάθε σκεπτομένου ἀνθρώπου καὶ γοητεύει τὴν φαντασίαν. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦτου ἀπὸ ἀρμοδίων καὶ ἀναρμοδίων, ἀπὸ ἐπιστήμονας, δημοσιογράφους, ἀλλὰ καὶ συγγραφεῖς φανταστικῶν μυθιστορημάτων, πολλὰ τῶν ὁποίων ἐγνώρισαν ὡς ἐκ τοῦ θέματος τῶν κυκλοφοριακῶν ἐπιτυχιῶν.

Τὸ παρὸν βιβλίον ἐρευνᾷ συστηματικῶς τὸ πρόβλημα καὶ ἐκθέτει τὰ μέχρι τοῦδε δεδομένα καὶ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης, τὰ ὁποῖα εἶναι νὰ δώσουν ἀπάντησιν εἰς τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐρώτημα.

Ἐν ἀρχῇ ὁ συγγραφεὺς δίδει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει τοὺς κλιματολογικοὺς καὶ βιολογικοὺς ὄρους καὶ τὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦν κατὰ τὰ τελευταῖα πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῆς σελήνης, τῶν πλανητῶν, τῶν ἀπλανῶν, καθὼς καὶ τὸ θέμα ὑπάρξεως πολλῶν ἢ ὀλίγων πλανητικῶν συστημάτων εἰς τοὺς γαλαξίας.

Ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου (1963) μέχρι σήμερον νέα ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ στοιχεῖα προσετέθησαν καὶ νέον ὑλικὸν παρατηρήσεων συνεωραρέθη λόγῳ τῶν προόδων τῆς Ἀστροφυσικῆς, τῆς Ἀστροβιολογίας καὶ Ἀστροναυτικῆς. Ὅλα αὐτὰ τὰ νέα δεδομένα πού προέκυψαν ἀπὸ τὴν αὐτοπρόσωπον παρουσίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς Σελήνης, τὴν μελέτην τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἄρεως δι' εἰδικῶν ὀργάνων τῶν διαστημολογίων *Mariner* καὶ *Venera* καὶ ἀπὸ τὰς τελευταῖας προόδους τῶν συναφῶν πρὸς τὸ θέμα ἐπιστημῶν ἐκτίθενται μὲ σαφήνειαν καὶ ἀπλότητα.

Πλείστοι νεώτεροι φωτογραφία προστίθενται

εἰς τὰς παλαιὰς ἢ τὰς ἀντικαθιστοῦν καὶ καθιστοῦν τὸ βιβλίον παραστατικῶν, συγχρονισμένων καὶ ἐλκυστικῶν.

Τὸ ὄραϊον πολύχρωμον ἐξῶφυλλον συμπληρώνει τὴν ἔξαιρετικῶς ἐπιτυχή αὐτὴν ἔκδοσιν, ἢ ὁποῖα μορφώνει, παιδαγωγεῖ καὶ ἐξυψώνει, διότι δίδει σὺν τοῖς ἄλλοις τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ θαυμάσῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς Δημιουργίας, τὸ ὁποῖον ὕμνησαν τόσα πνεύματα διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ψαλμοῦ, μέχρι τῶν μεγάλων ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ὑπῆρξε προσφορά καὶ δοξολογία.

A. ΔΩΡΙΚΟΣ

Βασιλ. Χαράνης, Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μέσης Ἐκπαίδευσως: Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ, ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ, Ἀθῆναι.

Στὰ δύο αὐτὰ σύντομα μελετήματά του ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητῆς κ. Β. Χαράνης παρουσιάζει μὲ ἀδρές γραμμὲς τὴν προσωπικότητα τοῦ θεολόγου ἐκπαιδευτικοῦ καὶ δίνει σύντομα σχέδια διδασκαλίας Πατερικῶν κειμένων. Ὅπως καὶ οἱ ἄλλες του ἐργασίες, καὶ οἱ γραμμὲς τῶν τελευταίων του αὐτῶν κειμένων διαπνέονται ἀπὸ θερμὴ Πίστι καὶ ἀγάπη στὸ ἔργο του.

A.

X. Μπούρα, Α. Καλογεροπούλου, Ρ. Ἀνδρεάδη: ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ, Ἀθῆναι 1969.

Τὸ βιβλίον «Ἐκκλησίες τῆς Ἀττικῆς» εἶναι γραμμένον μὲ ἀγάπη γιὰ τὰ ἄγνωστα καὶ σέ μᾶς, τὸν πολὺ κόσμον, μὰ καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα μνημεῖα τοῦ Ἀττικοῦ χώρου, τὰ μικρὰ καὶ ταπεινὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πού ἐγίναν ὁμως ἀπ' τὸ ξεχειλισμα τῆς ἀγάπης, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς καλαισθησίας τῶν ἀνωνύμων ἐκείνων μαστόρων τῆς Τουρκοκρατίας πού κράτησαν μέσα τους ἄσβεστη τὴ φλόγα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδας.

Καθὼς μᾶς πληροφορεῖ στὴν Εἰσαγωγὴ ἡ ἀρχαιολόγος κ. Ἀθηνᾶ Καλογεροπούλου, ἢ ὁποῖα μὲ ἐπιμέλεια καὶ ἐπιστημονι-

κή γνώση έγραψε τὰ τόσο κατατοπιστικά κείμενα τοῦ βιβλίου, τὰ περισσότερα έξωκλήσια τὰ ἀνακάλυψε καὶ τὰ πρόσεξε ἢ κ. Ρένα Ἀνδρεάδη, πού τὸ φωτογράφησε μὲ ἀφασίωση καὶ κόπο. Χαίρεται κανεῖς τὴν ὠραία εἰκονογράφησι αὐτοῦ τοῦ βιβλίου πού μᾶς φέρνει κοντὰ στὰ κτίσματα αὐτὰ πού τόσο ἀρμονικά εἶναι δεμένα μὲ τὸ Ἀττικὸ τοπίο. Ἐπειτα ἀπὸ ἕνα κατατοπιστικὸ κείμενο πού μᾶς δίνει πληροφορίες γιὰ τὴ θέσι τοῦ ναΐσκου, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ του μορφή, τὶς τοιχογραφίες του, ἀκολουθοῦν ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, οἱ ἀποτυπώσεις ἐπὶ τόπου καὶ σχεδιάσεις τῶν μνημείων πού ἔγιναν ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Χαράλαμπον Μπούραν (ὁ ὁποῖος προσέθεσε στὸ κείμενο τὶς εἰδικές ἀρχιτεκτονικές του παρατηρήσεις) καὶ οἱ φωτογραφίες τῶν ναΐσκων ὡς τὴν παραμικρότερη τους λεπτομέρεια. Οἱ τοιχογραφίες, συχνὰ πολὺ ἀξιόλογες, εἶναι ἔργα λαϊκῶν ζωγράφων πού θέλησαν νὰ μείνουν ἀνώνυμοι συνεχίζοντας τὴν παράδοση τῆς σεμνότητος καὶ τῆς γνήσιας χριστιανικῆς ταπεινώσεως, ὅπως παρατηρεῖ ἡ κ. Καλογεροπούλου. Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος εἶδε τὶς φωτογραφίες καὶ προσδιώρισε τὴ χρονολόγησι τῶν τοιχογραφιῶν.

Πόσες φορές δὲν ἔχουμε περάσει κι ἐμεῖς κοντὰ σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους τῆς προσευχῆς καὶ τῆς λατρείας, ἀπ' αὐτὰ τὰ ὠραία μνημεῖα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πίστεως χωρὶς νὰ ὑποπτευοῦμε τὴν ὑπαρξή τους, τὸν πλοῦτο τῶν τοιχογραφιῶν τους, τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἐνίσχυσι πού μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν. Τώρα μποροῦμε νὰ τὰ γνωρίσουμε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ βιβλίου.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ έξωκλήσια αὐτὰ ἔχουν ἀνακηρυχθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία ὡς διατηρητέα μνημεῖα. Τὰ ὑπόλοιπα ὅμως ὑπάρχει κίνδυνος νὰ καταστραφῶν, ὄχι μόνον δυστυχῶς ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ ἀπὸ τὶς προσπάθειες καὶ τὶς φροντίδες καλοπροαιρέτων ἀνθρώπων πού χωρὶς τὶς ἀπαραίτητες εἰδικές γνώσεις ἐπιχειροῦν νὰ κάμουν ἐπισκευές καὶ προσθήκες. Στὸ ὠραῖο αὐτὸ βιβλίον βλέπουμε φανερὰ αὐτοὺς τοὺς κινδύνους πού μοῦ περιέγραφε πρὸ καιροῦ φίλος βυζαντινολόγος πού κατωκεῖ σὲ ἕνα νησάκι τῶν Κυκλάδων πλούσιο κι ἐκεῖνο σὲ τέτοια μνημεῖα. Ἡ ἰδιωτικὴ λοιπὸν πρωτοβουλία χρειάζεται νὰ τονωθῆ καὶ πρὸ πάντων νὰ καθοδηγηθῆ ὅσο τὸ δυνατόν γρηγορότερα, γιατί πολὺ σύντομα σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις σχεδὸν τίποτα δὲν θὰ ἄπομείνῃ.

Χωρισμένο σὲ ἕξι ἐνότητες τὸ βιβλίον περιγράφει 42 μικρὲς ἐκκλησίες σκορπισμένες, οἱ περισσότερες, σὲ ὅλη τὴν Ἀττικὴ καὶ μερικὲς καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ Ἀττικῆς. Γιὰ τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἐκτυ-

πώσεως δὲν χρειάζεται νὰ ποῦμε τίποτε, θὰ ἰκρίνη ὁ ἀναγνώστης.

Σίγουρα καὶ ὁ μὴ εἰδικὸς διαισθάνεται τὴν ἐπιστημονικὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ ἔργου στὴ μελέτῃ τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ναῶν πού εἶναι τόσο πολὺ συνυφασμένη μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴν πορεία τοῦ Γένους.

Α. ΔΩΡΙΚΟΣ

★ ★ ★

Γεωργίου Τσαμπῆ, Διευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης: **ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**, Θεσσαλονικὴ 1969.

Ἔργο ὠλοκληρωμένο, πλατὺ καὶ ἐμπεριστατωμένο. Ὁ συγγραφεὺς μᾶς παρουσιάζει κατὰ τὸ δυνατόν σύντομα τὰ ἀφορώντα στὶς ἰδέες καὶ στὰ ἰδεώδη τῆς Ἀγωγῆς, τὰ ἐκπαιδευτικὰ συστήματα τῶν διαφόρων λαῶν, σὲ διάφορες ἐποχές καὶ μεγάλες παιδαγωγικὲς προσωπικότητες.

Ὁ κ. Τσαμπῆς τονίζει τὴν τεραστία συμβολὴ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πνεύματος στὴν διαμόρφωσι τῶν παιδαγωγικῶν ἀντιλήψεων καὶ συστημάτων τῆς Εὐρώπης.

Α.

★ ★ ★

Χρυσοστόμου, Μητροπολίτου Χίου: **ΕΔΡΑΙΟΙ ΚΑΙ ΑΜΕΤΑΚΙΝΗΤΟΙ** καὶ **ΘΕΣΜΟΣ ΠΑΡΕΞΗΓΗΜΕΝΟΣ**, 1970.

Τὰ δύο αὐτὰ σύντομα μελετήματα τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Χίου κ. Χρυσοστόμου, εἶναι γραμμένα μὲ τὴν γλαφυρότητα πού τὸν διακρίνει καὶ ἐμποτισμένα ἀπὸ τὸν θερμὸ τοῦ ζήλο γιὰ τὴν τόνωσι, τὸ πρῶτο, τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἀνανέωσι, τὸ δεύτερο, τοῦ μοναχικοῦ βίου στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας.

Α.

★ ★ ★

Ἀνδρέου Ἀξιωτάκη: **Η ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ**, 1969.

Τὸ πόνημα τοῦτο εἶναι μιὰ ἐκλαϊκευμένη παρουσίασις τῆς Νέας Μονῆς, πού εἶναι «τὸ κατ' ἐξοχὴν μνημεῖον Ἱστορίας καὶ Τέχνης τῆς Χίου».

Α.

★ ★ ★

Constantine Dratsella, Ph. D.: «**QUESTIONS OF THE SOTERIOLOGICAL TEACHING OF THE GREEK FATHERS**», Ἀθήναι 1969, σελ. 130 (Ἀνάπτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Θεολογία»).

Ἀνάμεσα στὴν ἀρκετὰ πλούσια ἐπιστημονικὴ παραγωγή τῶν νέων μας θεολόγων, ἐπισημαίνουμε ἰδιαίτερος τὰ θεολογικὰ ἔργα, πού δίνονται σὲ ξένες γλῶσσ-

σεσ. "Όχι από καμιά τάση υποτιμήσεως της ελληνικής γλώσσας, αλλά διότι με την παρουσίασι σέ γλώσσας που διαθάζονται από εκατομμύρια ανθρώπων, ὀρθόδοξων θεολογικῶν ἀπόψεων, γίνεται κάπως εὐρύτερα γνωστές οἱ θέσεις τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἐνάμεσά τους εἶναι καί ἡ νέα ἐργασία τοῦ κ. Κ. Δρατσέλλα: Ἐπίψεις τῆς σωτηριολογικῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, με εἰδική ἀναφορά στόν Ἅγιο Κύριλλο τῆς Ἀλεξανδρείας. Εἶναι μιᾶ ἐμπειριστικῶς ἐργασία, πλούσια σέ παραπομπές, πού παρουσιάζει τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία πάνω στό μεγάλο θέμα τῆς σωτηρίας. Γραμμμένη με πίστι καί ἀγάπη στό θέμα του, βοηθᾷ ἰσπὴν σύγχρονη στροφή πρὸς τίς αἰώνιες Πηγές, στοὺς Μεγάλους Πατέρας.

Α.

★ ★ ★

Α. Κορακίδου: «ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΑΝΕΙΑ Εἰς ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΛΟΓΟΥ ΕΝ ΤΗ ΟΡΘΟΔΟΞῶ ΕΛΛΗΝΙΚῆ ὙΜΝΟΓΡΑΦΙΑ», 1970.

Στό σύντομο μελέτημά του ὁ κ. Α. Κορακίδης μάς δίνει μερικά στοιχεῖα τῶν ἀνθρωπίνων δανείων (Θεοτόκος, Ἰωσήφ, Συμεών), ἀναφερόμενα στό πρόσωπο τοῦ Κυρίου, παρμένα ἀπό τήν ὕμνογραφία μας.

Α.

★ ★ ★

Στεργίου Σάκου Δ. Θ.: «Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ», ἐκδοσις Ἀδελφότητος «Ἡ Ἀπολύτρωσις». Θεσσαλονίκη.

Πολύτιμο πρέπει νά χαρακτηρισθῆ τό βιβλίο αὐτό. Κάθε ἐραστής τῶν ἱερῶν κειμένων, θά βρῆ σ' αὐτό, ἓνα χρήσιμο βοήθημα, ὀρθόδοξο, πού θά τόν προφυλάξῃ ἀπ' τόν κίνδυνο νά παρανοήσῃ τυχόν, δυσνόητα χωρία καί νά κά-

νη αὐθαίρετες διαστρεβλώσεις «πρὸς ἴδιαν ἀπώλειαν» (Β' Πέτρ. γ' 15-16).

Ὅπως ὀρθά παρατηρεῖ ὁ σ. γιά τήν ἀσφαλῆ ἐρμηνεία καί κατανόησι τῆς Γραφῆς, χρειάζονται ὠρισμένες ἐπιστημονικές γνώσεις καί πνευματικά ἐφόδια. Γιατί ἐνδέχεται ἓνας μελετητής, ἀπό κακῆν ἐρμηνεία νά πῆσῃ σέ αἴρεσι. Ἀναφέρει δέ πολλές ἐσφαλμένες ἐρμηνείες, ἐπάνω σέ χωρία τῆς Γραφῆς, πού ἔχουν μείνει μέχρι σήμερα μεταξύ μας, ἀπό ἀγνοια, ὅπως τό: «ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας» κ.ἄ.

Τό βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη: Στό πρῶτο περιέχονται ἐρμηνείες ἐπάνω σέ δύσκολα χωρία τῆς Κ. Διαθήκης. Στό δεύτερον παρουσιάζονται διάφορα πρόσωπα τῆς Κ. Διαθήκης καί στό τρίτο ἀναπτύσσονται διάφορα θεολογικά θέματα μεγάλης καί βαθειᾶς σημασίας. Πρόκειται γιά ἓνα βιβλίο μορφωτικό, ἀπαραίτητο γιά κάθε ὀρθόδοξο Χριστιανό.

Γ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

★ ★ ★

Γεωργίου Ἀν. Καψάνη: «Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ὙΠΕΡ ΤῶΝ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝῶΝ», Ἐναῖσιμος ἐπὶ διδακτορία διαιτριβή, Ἀθήναι 1969.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Καψάνη, πού ὁ ἴδιος τήν χαρακτηρίζει «συμβολή εἰς τήν ποιμαντικήν θεολογίαν καί ψυχολογίαν», καλύπτει ἓνα κενό. Εἶναι ἡ πρώτη συστηματική, ἐπιμελημένη, ὀλοκληρωμένη ἐργασία πάνω στό θέμα τῆς ποιμαντικῆς τῶν φυλακισμένων. Με θεολογικό ὑπόβαθρο ἐξετάζει ὅλα τὰ θέματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ «ποιμὴν» σπὴν πνευματική του ἐργασία στίς φυλακές. Πρὸ τῆς μελέτης τῶν ποικίλων ποιμαντικῶν προβλημάτων μᾶς παρουσίασε σ' ἓνα κεφάλαιο τήν ἱστορία καί τίς ἀρχές τῆς ποιμαντικῆς ἐργασίας τῆς Ἐκκλησίας γιά τοὺς φυλακισμένους. Καί κατακλύει τήν ὅλην του ἐργασία με συγκεκριμένες προτάσεις, γιά τήν βελτίωσι τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου στίς φυλακές.

Α.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατριδῆς, κατοικία Δημητρακοπούλου 13 Ἀθήναι (403). Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματοπούλου, Ἰπποκράτους 189 Ἀθήναι (708). Ἐτησία συνδρομὴ δεχ. 70, ἐξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μῆ, δὲν ἐπιστρέφονται.